

A lengyel kisebbség Csehszlovákiában 1968 és 1970 között*

JURAJ MARUŠIAK

The Polish Minority in Czechoslovakia Between 1968 and 1970

323.15(=162.1)(437.6)"1968/1970"

94(437.6)"1968/1970"

323.1(437.6)"1968/1970"

Czechoslovakia. Teschen. Polish Minority. the Prague Spring. Minority Organizations. Normalisation.

A múlt század 50-es és 60-as éveit a Těšín (Teschen) környéki sziléziai régióban a lengyel kisebbség befolyásának szisztematikus csökkenése jellemezte. Ezt elsősorban a szóban forgó terület multietnikus jellegéből, valamint az új, főképp cseh és szlovák nemzetiségű lakosság intenzív beáramlásából adódó természetes asszimilációs tendenciák okozták. Ez a régió iparosodásának, mindenekelőtt azonban a kommunista rezsim által preferált ágazatok, a szénbányászat és a kohászat rohamos fejlődésének eredménye volt. A szénkitermelés, valamint a felsőfokú képzés megszerzésének lehetősége, a munka utáni migráció és egyéb tényezők hatására a lakóhelyek szerkezete átalakult, a lengyel etnikum számos képviselője is elhagyta a régiót.

A lengyel kisebbség helyzetét negatívan befolyásolta a kommunista rezsim represszív jellege és Csehszlovákia Kommunista Pártjának (a továbbiakban: CSKP) hivatalos nemzetiségi politikája is. A politikai elnyomás több kisebbségi aktivistát érintett nemcsak közvetlenül az 1950-es évek első felében, a kommunista uralom „kezdeti szakaszában”, hanem később is, pl. az ún. 1956-os lengyel október kapcsán, amikor 1958-ban a *Zwrot* című kulturális havilap szerkesztőségéből és a Lengyel Kulturális és Művelődési Szövetség (Polski Związki Kulturalno-Oświatowy, a továbbiakban: PZKO) Irodalmi-szerzői Szekciójának (Sekcja literacko-autorska, a továbbiakban: SLA) vezetéséből is eltávolították Paweł Kubisz. A PZKO kivételével a régióban megszűnt minden kisebbségi szervezet, s ennek következtében számottevő mértékben csökkent a lengyel kisebbség és a lengyel nyelv jelenléte a közéletben. A kommunista rendszer nemzetiségi politikája nem az erőszakos etnikai, illetve nyelvi asszimiláció mintáját követte, hanem a „csehszlovák nép erkölcsi-politikai egységének” elérését határozta meg stratégiai célként. E koncepció szellemében a nemzetiségi különbségeket csupán a nyelvi, illetve kulturális-oktatási kérdésekre szűkítette, miközben a közélet minden más területén (gazdaság, közigazgatás, politika stb.) a kisebbségeknek a többségi lakosságba kellett volna beolvadniuk. Az „erkölcsi-politikai egység” tervezete a nemzetiségi kérdésben szem előtt tartotta a

*A tanulmány a Csehszlovákia Kommunista Pártja és a bolsevizmus elnevezésű program keretén belül készült (a projekt száma: 409/08/1621).

kisebbségek „anyaországaikkal” fenntartott kapcsolatainak minimalizálását, hogy elsősorban Csehszlovákiával azonosuljanak és saját kisebbségi közösségükkel, ne pedig anyanemzetük részeként határozzák meg magukat.

Ráadásul a helyi lakosság történelmi emlékezetében továbbéltek az első világháború előtti korszak negatív ellenérzései, amikor ebben az etnikailag vegyes régióban a lengyel, a német és a cseh kulturális és politikai elit közt verseny folyt a domináns pozícióért, vagy az 1919-ben Těšínért folytatott cseh–lengyel konfliktus időszakának, illetve az 1938–1939-es esztendő emlékei, amikor ez a terület egy rövid időre Lengyelország része lett. A másik oldalon a lengyel lakosság tudatában negatív emlékek maradtak fenn azon cseh politikusok második világháború utáni negatív ténykedéséről, akik célja az asszimiláció, illetve a lengyel kisebbség kitelepítése volt Těšín vidékéről. Különösen a Csehszlovák Nemzetiszocialista Párt képviselői vették ki ebből részüket, személy szerint František Uhlíř parlamenti képviselő.¹

Nem elhanyagolható tény, hogy a CSKP nemzetiségi politikája a lengyel kisebbséggel kapcsolatosan engedékenyebb álláspontot képviselt, aminek következtében 1946-ban, az első háború utáni parlamenti választások során elnyerte a těšíni lengyelek támogatását.²

Těšín lengyel lakosságának asszimilációját megkönnyítette a régió sajátos etnikai helyzete. A cseh és lengyel lakosok jelentősen nem különböztek egymástól a nyelvhasználat tekintetében, mivel a cseh és a lengyel nyelv közelségét és kölcsönös megértését hatványozta a mindkét etnikum képviselői által használt helyi nyelvjárás, valamint az egyéb megkülönböztető jegyek hiánya, amelyek meghatározták volna a helybeli lakosság etnikai azonosítását, mint pl. a vallás, a foglalkozás, a szociális rétegződés. Ebből a szempontból az etnikai hovatartozást az egyén tudatos választása, a külső környezet (munkahely, szomszédok, település) nyomása, a családi nevelés, valamint az egyéni anyagi, illetve szociális felemelkedés perspektívája határozta meg. Abban a helyzetben, amikor Csehszlovákiában a nem demokratikus kommunista rendszer körülményei közt a lengyel nyelv egyre inkább visszaszorult a magánszférába, miközben az előmenetel a lengyel nemzetiségű polgárok esetében is a – jórészt a többségi populáció képviselői közül kikerülő – kormányzó elit általi elfogadástól függött, még a lengyel származású kommunista vezetők sem igyekeztek fellépni a kisebbség képviselőiként. Sőt, a lengyel kisebbség képviselőitől egy része ebben a helyzetben próbált ellenállni az asszimilációs folyamatoknak, amit a többségi lakosság, a már említett történelmi ellenérzésekre való tekintettel, negatívan fogadott. Az egyes polgárokért és az ő azonosságukért folyó harc a kommunista rendszer keretein belül is csendben zajlott tovább. Paradox módon a cseh többségi etnikum és a lengyel kisebbség közti viszonylag kis kulturális és szociális eltérések ellenére, ahol a nemzeti identifikáció egy „mindennapos népszavazás” kérdése, a nemzetiségi elit közt jelentős feszültség uralkodott, amely az újkori történelem válsághelyzeteiben mutatkozott meg, beleértve az 1960-as évek végét is.

A lengyel nemzetiségű lakosság aránya mind abszolút, mind relatív számokban csökkent. Míg 1950-ben a mai Cseh Köztársaság területén 70 816 lengyel nemzetiségű lakos élt (ebből 59 005 Těšín vidékén), akik Csehország lakosságának 0,8%-át alkották, az 1970-es esztendő végén a számuk már csak 64 074 volt, s Csehország lakosságának 0,65%-át tették ki.

A lengyel kisebbség helyzetét a közéletben tovább gyengítette Morva-Szilézia sziléziai kirendeltségének felszámolása és az Ostravai kerület kialakítása 1948-

ban, amelyhez hozzácsatolták az egyes morva területeket is. Ezzel véglegesen megszűnt Szilézia – mint Csehszlovákia sajátos régiójának – alanyiséga. Az 1960-as közigazgatási reform során megszűnt az Ostravai kerület, illetve egyesült az Olomouci kerülettel, s létrejött az Észak-Morvaországi kerület. Össztlakosságának 3,8%-át alkották a lengyelek (1961), nem egész egy évtized alatt számarányuk 3,3% alá csökkent.³ Az 1960-as közigazgatási reform a járások szintjén is befolyásolta a helyzetet, mivel megszűnt a Český Těšín-i járás, s területét a Karvinái és a Frýdek-Místeki járások között osztották fel. A Frýdek-Místeki járás ugyanakkor szinte kizárólag csehek által lakott régiókból állt. A lengyel nemzetiség marginalizálódása a települések szintjén is jelentkezett, ahol csökkent a lengyel etnikum aránya, s még azokban a falvakban is, ahol korábban domináns helyzetben volt, kisebbségbe került.

Ugyanakkor arról sem szabad megfeledkezni, hogy a lengyel kisebbség nem alkotott homogén egységet. A törésvonalak, illetve a konfliktusok kontúrjai egyrészt a kommunista rezsim 1968-as demokratizációs kísérletének támogatói, illetve ellenzői között húzódtak, s egyidejűleg a kisebbségi eliten belüli érdekcsoportok között. A további vonal, mely megosztotta a lengyel minoritást, a lengyel származású, nemzeti meggyőződésű társaság, valamint a kisebbségi közösséghez fűződő kapcsolatok gyengítésére és a többségi környezetbe való beilleszkedésre törekvő elit, illetve a nemzetiségileg közömbös helyi lakosság jelentős része közt rajzolódott ki. Éppen a nemzetiségileg közömbös lakosságnak a lengyelek körében tapasztalt magas számaránya veszélyeztette a kisebbségi elit legitimitását. Kevésbé jelentős törésvonal mutatkozott a lengyel kisebbség (elsősorban) kulturális életének korszerűsítésére tett kísérletek körül, amely viszont jelen volt az 1960-as évek végén a tēšíni politikai csatározásokban.⁴ Nem utolsó sorban a tēšíni régió interetnikai viszonyait hosszú távon a Csehszlovákia és Lengyelország közötti bilaterális kapcsolatok hátrózták meg, ami kifejezésre jutott az 1968–1969-es esztendőkből is, amikor a kommunista Lengyelország vezetői rendkívül negatív álláspontra helyezkedtek a CSSZSZK-ban zajló „megújodási folyamat” kapcsán.

Etnikai viszonyok Tēšínben az 1960-as években

A múlt század 50-es éveiben (1950–1961) a lengyelek száma a Nový Jičín-i, az Opavai, a Bruntáli és az Ostravai járásban 38%-kal lett kevesebb, a következő esztendőkből a lengyel kisebbséghez tartozók arányának csökkenése a tömbben élő lakosságot, a Karvinái és a Frýdek-Místeki járást is elérte. 1961-ben a lengyelek a Karvinái járás lakosságának 16,8%-át alkották. A vidékről a nagyvárosokba irányuló lengyel migráció ellenére éppen a városi központokban apadt rohamosan az arányuk, bár abszolút számuk növekedett. Így pl. Havířovban 1961-ben 9,2% lengyel és 9,8% szlovák élt, 1968-ra viszont a lengyelek aránya 6,2%-ra csökkent, míg a szlovákoké 25%-ra emelkedett. A lengyel lakosság életkorszerkezete is folyamatosan romlott. Amíg 1921-ben a 14 évesnél fiatalabb gyerekek aránya 34,4% volt, 1961-ben már csupán 21,1%, az 50 évnél idősebbek viszont 31,5%-ot tettek ki. 1950-ben a lengyel lakosság természetes szaporulata 1000 lengyel nemzetiségű polgárra 13,1 személy volt, 1961-ben viszont már csupán 4,9. Rohamosan mérséklődött a lengyel lakosú települések kompakt jellege is. 1950-ben még kilenc községben al-

kottak többséget a lengyelek, 1961-ben már csak hat faluban (Stonava, Těrlicko, Hrádek, Košariská, Milíkov és Vendryně).⁵

A viszonyok illetően alakulásának felelt meg a nemzetiségi oktatás helyzete is. 1968-ban a lengyel kisebbségnek 44 óvodája volt 53 csoporttal, melyekbe 1205 gyermek járt. Az 1961–1962-es tanévvel összevetve 18 óvodával, 19 csoporttal és 626 gyermekkel (34%) volt kevesebb. A lengyel óvodák felügyeletét a Frýdek-Místeki járás cseh nemzetiségű tanfelügyelő asszonya látta el, míg a Karvinái járásban lengyel tanfelügyelő működött. A lengyel óvodák nevelőnőit Nový Jičínben a nemzetiségi sajátosságok figyelmen kívül hagyásával készítették fel pályájukra. Ezért az 1968-as esztendő során a lengyel kisebbségi aktivisták javasolták, hogy tegyék lehetővé a Bielskoban (jelenleg Bielsko-Biala) való tanulást.⁶

Az alapiskolák hálózata is zsugorodott. Az 1961–1962-es tanévben a Frýdek-Místeki járásban 43 lengyel tanítási nyelvű alapiskola működött, 1968/1969-ben már hárommal kevesebb. A 4100 tanulóhoz képest az 1960-as évek elején 691 diákkal csökkent a létszám. Még drasztikusabb volt a lengyel oktatás hanyatlása a Karvinái járásban, ahol az 1968–1969-es tanévben összesen 31 lengyel tanítási nyelvű iskola volt (3154 tanulóval), vagyis 11 iskolával és 1716 gyerekekkel kevesebb, mint 1961–1962-ben. Ugyanakkor az említett lengyel iskolákból 28 volt egyosztályos, s közülük csak 9-ben volt meg a szükséges 20 tanuló.⁷ Mindössze 16 alapiskola volt teljesen szervezett, vagyis rendelkezett 1–9. évfolyammal.

Rajtuk kívül lengyel nyelven működött egy kiegészítő iskola Karvinában, valamint két lengyel osztály a Český Těšín-i és a třineci cseh iskolákban.

A lengyel kisebbségnek volt még egy általános képzettséget nyújtó középiskolája Český Těšínben, ugyanott párhuzamos lengyel osztályai voltak a közgazdasági középiskolának, Karvinában az ipari szakközépiskolának, Orlovában az egészségügyi szakközépiskolának, valamint ugyancsak Český Těšínben a mezőgazdasági műszaki szakiskolának.⁸ A szakmunkásképzők közül csak a Český Těšínben és a Jablunkovban működő mezőgazdasági iskolákban volt tanítási nyelv a lengyel. Újabb szakiskolák indítása technikai szempontból jelentett gondot, mert pl. az alapiskolák végzősei, akik a bányászatot választották, nem egy iskolában tanultak. 1968-ban létrehoztak egy lányiskolát Český Těšínben, és fontolgatták, hogy lengyel nyelvű képzést indítsanak Třinecban a kohóipari szakiskolában és az orlovái szolgáltatóipari szakmunkásképzőben is. Az 1968–1969-es esztendő során az orlovái lengyel tanítási nyelvű gimnázium újraindítását kezdeményezők is hallatták hangjukat.⁹ A tanárképzés a polonisztika szak kivételével cseh nyelven folyt. Az alapiskoláknak megvoltak a lengyel nemzetiségű járási tanfelügyelői, és kerületi szinteken is volt a lengyel iskolák számára fenntartott külön inspektor.¹⁰

A Csehszlovák Tudományos Akadémia Opavában működő Szilézia Intézetének 1967-ben megvalósított szociológiai felmérése igazolta, hogy a lengyel lakosságnál jellemző az asszimilációra és mindenekelőtt a nemzeti közöny elhatalmasodására való hajlam. Az 1960-as évek második felében a lengyel lakosok által kötött házasságoknak 30%-a volt etnikailag vegyes, míg az ifjúházások szüleinek generációja esetében sokkal nyilvánvalóbban domináltak az endogám családok (a vizsgált egyének 95%-ánál volt mindkét szülő lengyel nemzetiségű). Más becslések szerint a friss frigyek körében túlsúlyban voltak a vegyes házasságok.¹¹

A nyelvhasználattal kapcsolatosan a megkérdezettek 22,5%-a jelölte meg első helyen a lengyel nyelvet, 63% a helyi nyelvjárást és 14% a cseh nyelvet, a munka-

helyen állítólag a felmérésben résztvevők mintegy 86%-a használta a helyi dialektust, illetve a lengyelt.

A tömegkommunikációs eszközök igénybevétele szempontjából az tűnt ki, hogy a tēšini lengyelek többsége a cseh sajtót olvasta (46% az első helyen jelölte meg, 42% pedig a lengyel újságokat tette első helyre), míg a könyvek esetében a helyi lengyel lakosok a lengyelül írt kiadványokat helyezték előtérbe (60%). Ugyanez érvényes a televízió esetében, míg a rádiók körében a cseh adó volt népszerűbb, melyet a megkérdezettek 63%-a tette első helyre. A felső-sziléziai etnikai közösségek közül éppen a lengyeleknél jelent meg legmarkánsabban a kétnyelvűség.

A másik oldalon az említett felmérésben a lengyelek 94%-a vélte úgy, hogy elegendő lehetősége van az anyanyelvi kultúrája megélésére.¹² A gyermeknevelés szempontjából érdekes, hogy a lengyel lakosság 17%-a cseh nemzetiségűnek, míg 82%-a lengyelnek tüntette fel gyermekeit. Bár a megkérdezettek gyerekeinek 87%-a járt lengyel iskolába, 24%-uk szívesen vette volna, ha csemetéik cseh tanítási nyelvű iskolát látogatnának. A felmérésben résztvevők egyharmada voksolt a lengyel nyelvű felsőfokú képzés lehetősége mellett, a maradék mintegy 61% a cseh nyelvű főiskolákat részesítette előnyben. A lengyel nyelvű középiskolák ugyan élvezték a lengyel lakosság támogatását, de a megkérdezettek majdnem harmada (29%) szívesebben vette volna, ha gyereke cseh tanítási nyelvű középiskolába jár. Az iskolák számának csökkenése ellenére az érintettek 66%-a tartotta elégségesnek a lengyel iskolák hálózatát. A tēšini lengyelek az esetek többségében elégedettségüket fejezték ki az érvényesülési lehetőségeikkel kapcsolatban, és nem éreztek lényeges különbséget a cseh populációval való összehasonlításban. Csak 5,7%-uk vélte a lengyel tanulók számának csökkenését az oktatáspolitikai következményének, miközben 76% azt gondolta, hogy ez a természetes asszimiláció eredménye.

A megkérdezettek 62%-a állította, hogy tagja a PZKO-nak. Ez a szervezet – mely nemcsak a városokban, hanem a kisebb falvakban is működött – azonban nem csupán kulturális, illetve nemzetiségi rendeltetéssel bírt, hanem jelentős szocializációs szerepe is volt. Azon megkérdezettek fele, akik PZKO-tagsággal rendelkeztek, azt állította, hogy a szervezet rendezvényein a baráti kapcsolatok fenntartása érdekében vesz részt.

A lengyel etnikummal való azonosulás megcsappanását az egyik oldalon az okozta, hogy a lengyel kisebbség tagjai a nagyvárosokba költöztek, ahol meggyengült a család, a barátok és a szomszéd közösségek hagyományos ellenőrzése, pl. a gyermekek által látogatott iskola tanítási nyelvének megválasztásakor. Egy másik tényező volt azonban a lengyel nyelv és kultúra már említett visszaszorítása a magán-szférába, miközben az asszimiláció nemcsak az érvényesülési lehetőségek mérlegelésének eredménye volt, hanem a többségi, elsősorban cseh lakosság részéről tapasztalt negatív fogadtatás fejleménye is. A szóban forgó felmérés eredményei alapján – mely a lengyel közösséget jelölte meg a leginkább béketűrőnek – a tēšini lengyeleknek csak 45%-a gondolta úgy, hogy a régióban nem jelentkeznek a nemzetiségi összeférhetetlenség megnyilvánulásai.¹³

Az intolerancia és a lengyel kultúra háttérbe szorításának megnyilvánulásai különböző jelleget öltöttek. Így pl. a Forradalmi Szakszervezeti Mozgalom üzemi klubjai keretében szinte alig működtek lengyel kultúracsoportok, és még a PZKO-ban tevékenykedő együtteseket is csak helyel-közzel hívták meg a más szervezetek által rendezett ünnepekre. A másik oldalon pedig a többségi lakosság is csak gyér érdeklődést mutatott a PZKO rendezvényei iránt.¹⁴

A kétnyelvűség deklarált alapelve a gyakorlatban nem érvényesült, a kétnyelvű megnevezések hiányoztak a helyi nemzeti bizottságok (a továbbiakban: HNB), a CSKP járási nemzeti bizottságainak (a továbbiakban: JNB), valamint az üzletek épületeiről is. Ugyanakkor a nemzeti bizottságok nem szívesen jártak a PZKO kedvében ezen elv betartása ügyében. Pl. 1967 decemberében Nebory község helyi nemzeti bizottsága ugyan elfogadta a helyi PZKO kérését a hirdetéseinek kétnyelvű kiadásával kapcsolatban, de elutasította, hogy az épülete falára kétnyelvű táblát tegyenek, mondván, az nem kötelező.¹⁵

A települések szintjén hivatali nyelvként szinte kizárólag a csehét használták, a lengyel fellépéseket többnyire tolerálták. Az elszórta jelentkező negatív reakciók azonban rendkívül érzékenyen érintették a kisebbségi közösséget. A nemzeti bizottságok tanácskozásain rendszerint minden képviselő a saját anyanyelvét használta, és a lengyeleknek csak elenyésző hányada szólalt fel csehül. Más volt viszont a helyzet a járások szintjén, ahol a képviselők és a JNB-k tisztségviselői a vegyes közösségekben kizárólag a cseh nyelvet használták. Éppen az a tény, hogy több lengyel származású funkcionárius már nem kötődött a lengyel közösséghez, amelyből származott, a nemzetiségileg aktív lengyel lakosság egy részének bírálatát váltotta ki. Ilyen tisztségviselő volt pl. Emil Kantor, a Karvinái Helyi Nemzeti Bizottság elnöke, akinek vegyes házasságból származó gyermekei cseh tanítási nyelvű alapiskolába jártak. Kantor a nyilvánosság előtt csak ritkán beszélt lengyelül, és a lengyel sajtóba (pl. *Glos Ludu*) szánt cikkeit is cseh nyelven írta, a PZKO taggyűlésein cseh nyelven szólalt fel.¹⁶ Hasonlóképpen Eryk Monczka parlamenti képviselő a megválasztása után kilépett a PZKO vezetőségéből, és a lengyel nyelvet a nyilvánosság előtt már csupán olykor-olykor használta.¹⁷

Az asszimilációs folyamatokat egyrészt a kisiskolák felszámolása és a cseh iskolákba történt beolvadása gyorsította meg, másrészt a lengyel és cseh középiskolák összevonása.¹⁸

Nem hiányoztak azonban az intolerancia nyílt megnyilvánulásai sem. Általános jelenségként írták le azokat az eseteket, amikor az anyakönyvi hivatal dolgozói nyomatékosan győzködtek a szülőket, hogy a cseh naptárban szereplő neveket adjanak gyermekeiknek, több esetben pedig csak a HNB lengyel nemzetiségű elnökének közbenjárására engedélyezték a lengyel nevek beírását.¹⁹ Elterjedt problémát jelentett a vezeték- és keresztnév átírása is a lengyel nyelvből a cseh helyesírás szerint.

Sokkal rosszabb kimenetelű volt a lengyel nemzetiségű tanulók zaklatása Mistrovicében, ahol nem működött lengyel tannyelvű alapiskola, ezért a lengyelek is a cseh iskolát látogatták. Ebben az iskolában a lengyel nyelv használatáért büntetést vezettek be (minden szó 1 korona), miközben a „bűnösök” névsorát az iskolai falújságon is közzétették. Ezen felül a tanulóknak odahaza százszor le kellett írniuk, hogy többé nem fognak lengyelül beszélni. A hasonló praktikákkal csak a lengyel nemzetiségű szülők tiltakozása után hagyott fel az iskola.²⁰

Egy másfajta eset volt az a lengyel közösség körében negatív visszhangot kiváltó bírósági döntés egy cseh–lengyel házaspár válóperes ügyében, amellyel a lengyel feleségnek megtiltották, hogy a cseh tanítási nyelvű iskolából lengyelbe vigye át gyermekét. A kisebbségi sajtó olyan példákat is közölt, ahol a telefonközpont alkalmazottja rendszeresen visszautasította a lengyel nyelvű beszélgetések kapcsolását, de másképp reagált, ha a felek a kérésüket cseh nyelven adták elő. Az üzletekben és a vendéglőkben ugyancsak feljegyeztek hasonlóan agresszív és negatív re-

akciókat az ügyfelek lengyel nyelvű kérései kapcsán.²¹ Havířovban például a Jednota – Jednořć élelmiszerüzletnek le kellett vennie a kétnyelvű tábláját. Nem volt kétnyelvű megnevezése az óvoda lengyel csoportjának sem, amit a hivatalok azzal az indoklással utasítottak vissza, hogy a középületek kétnyelvű megjelölése nem kötelező.²² Ebben a helyzetben, amikor maguk a lengyel kisebbség tagjai is lehetséges ellentétek tárgyaként kezelték nemzeti identitásukat, csökkent az érdeklődés a lengyel kultúra iránt. Több lengyel értelmiségi a régióbeli érvényesülési lehetőségek híján kénytelen volt elhagyni Těřínt, mint pl. a színházi szakértő Wanda Cejnar, aki egy könyvesboltban dolgozott, illetve Franciszek Michalik rendező, aki a lengyelországi Opoleban vállalt állást. A PZKO-ban végzett munka sem garantálta a kisebbségi szervezet tagjainak a szociális felemelkedés lehetőségét, és főleg alacsonyabb szinteken bukkantak fel olyan nézetek, hogy a PZKO nem egyenrangú a Nemzeti Front partnerszervezeteivel.²³ Ezek a tényezők is befolyásolták, hogy a lengyel szülők miért írták önszántukból cseh tanítási nyelvű iskolába gyermekeiket.²⁴

A lengyel kisebbség és a társadalom demokratizálásának kísérlete 1968-ban

Csehszlovákia többi lakosához hasonlóan a lengyel kisebbség képviselőinek többsége is pozitívan fogadta azt a reformkísérletet, amely Alexander Dubčeknek az 1968 januárjában történt CSKP Központi Bizottságának (a továbbiakban: KB) főtítkárává választása után következett be. A nyilvános viták megélénkülésének jelei már 1968 februárjában érezhetők voltak, főképp az alsóbb szinteken. A PZKO tagjainak és aktivistáinak egy része bírálta a nemzetiségi szervezet vezetését, de az ellentétek megjelentek a kisebbségi elit körében is. A feszültség főképp a *Głos Ludu*²⁵ szerkesztőségének, valamint a CSKP Kerületi Nemzeti Bizottságában (a továbbiakban: KNB) ténykedő, a PZKO tevékenységét ellenőrző lengyelek székhelyül szolgáló Ostrava, illetve Český Těřín konzervatív környezete, a PZKO vezetősége és a *Zwrot*²⁶ kulturális havilap szerkesztősége közt uralkodott. A *Głos Ludu* passzivitásáért bírálták, s azzal vádolták, hogy „narkotikumot fecskendez a lengyel közösségbe a végső vágás előtt”. A lap és főleg Tadeusz Siwek főszerkesztő kritikájával a *Głos Ludu* korábbi szerkesztője és a PZKO Irodalmi-szerzői Szekciójának későbbi vezetője, Henryk Jasiczek állt elő, amikor rámutatott arra a tényre, hogy a reformfolyamatok deklarált támogatása ellenére éppen Siwek volt az, aki 1965-ben visszautasította a régió történelmének hivatalos értelmezésével szemben fenntartásokat tartalmazó cikkek megjelentetését. Jasiczek a lap szerkesztőségének ugyancsak felírta, hogy 1967-ben csatlakozott a Petr Bezruč cseh költő születésének 100. évfordulója alkalmából rendezett ünnepekhez, bár őt a lengyel értelmiségiek túlnyomó része lengyelellessége miatt elutasította. A *Zwrot* főszerkesztőjével, Jan Rusnokkal közösen Jasiczek nyíltan megkérdőjelezte a *Głos Ludu* szerkesztősége új kurzusának őszinteségét.²⁷ A kölcsönös támadások később a *Głos Ludu* hasábjain is folytatódtak, egészen a PZKO X. kongresszusáig.

A kisebbség tagjai közti politikai konfliktust nemzetiségi körökben aggodalommal szemlélték, és igyekeztek minél előbb megállítani és elsimítani a polémiát. A lengyel értelmiségiek pozitív programot próbáltak megfogalmazni, amely képes lett volna egyesíteni a lengyel kisebbséget és javítani a Csehszlovákiában tapasztalt helyzetén.

Tekintettel arra, hogy a lengyel nyelv fokozatos kiszorítása a közéletből elsődleges eszköze lett a kisebbséghez tartozók asszimilációjának, fő problémaként az etnikailag vegyesen lakott területek kétnyelvűségének követelményét, illetve a lengyel nyelv cseh és szlovák nyelvel történő egyenjogúsításának kívánalmát fogalmazták meg. A második helyre került a lengyel kisebbség képviselőiténél a kérdés és a közigazgatásban való részvétele. Nyilvános fórumokon 1968 márciusában – a CSKP járási konferenciái idején – éledt újjá a kisebbségi kérdés. Ezekon két résztvevő – a *Zwrot* irodalmi szekciójának vezetője, Henryk Jasiczek (a karvinái konferencián) és a Mosty u Jablunkova-i alapiskola igazgatója, Gustaw Pyszko (a frýdek-místeki járási konferencián) – lengyel nyelven szólalt fel. Az utóbbi felszólalása, illetve annak nyelvhasználata Z. Václavík küldött negatív reakcióját váltotta ki, mondván: az iskolai igazgató bírja a cseh nyelvet, ezért csehül kellene beszélnie. 1968 márciusában azonban a hasonló megnyilvánulás még viszonylag ritka volt, s a küldöttek többsége ezt vissza is utasította.²⁸ A másik oldalon viszont a konferenciák küldöttei nem támogatták a lengyel jelölteket, pl. a karvinái járási CSKP-konferencián a szavazólapokra a neveik mellé a „lengyel sovíniszta” megjegyzést írták. A CSKP Járási Bizottságába jelölt tizenkét lengyel nemzetiségű személyből csak négyet választottak meg, ugyanakkor mind a hat szlovák nemzetiségű jelölt bekerült a testületbe.²⁹

A többségi lakosság szokásos reakciója az volt, hogy a régióban nem létezik nemzetiségi kérdés, és nem voltak hajlandók megnyitni a nemzeti kisebbségek problematikáját.³⁰

A CSKP KB 1968. januári plenáris ülése után a politikai üldöztetés áldozatainak rehabilitálása és a lengyel antifasiszta ellenálló csoportokban való részvétel elismerésének kérdései az első olyan témák közé tartoztak, amelyek eszmecsere tárgyát képezték. Azonban nemcsak az ellenállás elismeréséről volt szó, hanem a rehabilitációban érintett volt a CSKP néhány lengyel nemzetiségű tisztségviselője is, hiszen egy hasonló lépés a saját pozícióik megerősítését is jelentette volna. Elsősorban az első köztársaságbeli lengyel kommunistákról volt itt szó, és főleg a CSKP képviselőjét, Karol Śliwkát érintette, aki a második világháborúban egy náci koncentrációs táborban halt meg. Az 1951–1952-es esztendőkből azzal vádolták meg, hogy állítólag aláírt egy nyilatkozatot, amely szerint 1938-ban lemondott a kommunizmusról. A CSKP vezetése azt is szemérettel vetette, hogy az utasítások ellenére Těšín Lengyelországhoz csatolása után visszatért a régióba, és bár az említett vádakat semmilyen közvetlen bizonyíték nem támasztotta alá, a rehabilitációjára tett nem hivatalos kísérletek 1956-ban sikertelenül végződtek. Sorsáról 1948 után első alkalommal nyíltan a *Głos Ludu* írt 1968 márciusában.³¹ Elkeseredést váltott ki, hogy a régió néhány lengyel nemzetiségű vezető tisztségviselője tartózkodóan viszonyult Karol Śliwka rehabilitálásához, mint pl. a Karvinái Járási Nemzeti Bizottság elnöke, Emil Kantor.³²

A régió történelmének további bonyolult kérdése volt az 1944. augusztus 6-án lejátszódott ún. životicei tragédia áldozataira való megemlékezés. Azon a napon Životice községben (amely ma Havířov része) a náci egységek tagjai a falu 36 lakosát megölték, válaszul a partizánok akciójára, akik a helyi vendéglőben lelőttek három német katonát. Az áldozatok etnikai hovatartozását tekintve 27 volt lengyel, további 8 cseh, egy áldozat pedig szerepelt a német ún. Volkslisten.³³ A hivatalos emlékmű azonban figyelmen kívül hagyta, hogy többségében lengyel áldozatokról volt szó, hiszen neveiket cseh átírással tüntették fel. Ezt sok lengyel sértésnek és tisztelet-

lenségnek vette a második világháborús lengyel nemzetiségű áldozatokkal szemben, és követelték az emlékmű kijavítását.³⁴

Az „újjáéledési folyamat” első hónapjaiban feltámadt a régió közigazgatási elrendezésének, illetve az 1960-as közigazgatási reform átértékelésének kérdése is. A lengyel aktivisták egy része a Český Těšín-i járás újjáteremtését követelte, amely magába foglalta volna a Bohumínától Mosty u Jablonkováig húzódó etnikailag vegyesen lakott területeket. Český Těšín központi fekvése miatt választották székhelyül, de az sem kizárt, hogy jelentős szerepet játszott benne az a tény, hogy épp ebben a városban volt a PZKO központja, a lengyel gimnázium és a *Zwrot* kulturális havi-lap szerkesztősége.

A Český Těšín-i járás újjászervezése mellett a szlovákiai helyzetet hozták fel érvként, ahol négy kisebb járást is létrehoztak (Ólubľ [Stará Ľubovňa], Nagykürtös [Veľký Krtíš], Vízköz [Svidník] és Varannó [Vranov nad Topľou]). A javaslattevők hangsúlyozták, hogy a korábbi Český Těšín-i járás megszüntetésének célja a lengyel kisebbség asszimilációjának felgyorsítása és a régió lengyel jellegének meggyengítése volt.³⁵ Főképp az 1968-as év első hónapjaiban, amikor lehetőség nyílt szabadon írni az addig elhallgatott problémákról, a kétnyelvűség elutasításáról, az antifasiszta mozgalom résztvevőinek politikai üldöztetéséről, természetes módon napirendre került pl. a család- és keresztnevek lengyel nyelvű írását biztosító elv elfogadásának kérdése is.³⁶ A vita érintette a választásokról szóló törvény módosításával kapcsolatos eszme-futtatásokat, amelyek alapján lehetőség nyílt volna a nemzetiségi kisebbségek részvételére a képviselői szervezetekben.³⁷ A párbeszéd további témája volt a fiatalok lengyelországi tanulmányainak engedélyezése. Érdekes, hogy ebben az esetben a lengyel aktivisták a lengyelországi szlovákok példáját hozták fel, akik legálisan tanulhattak Szlovákiában.³⁸

A reformfolyamat felgyorsítása

A tēšín-i lengyel kisebbség aktivitásai 1968 áprilisában a PZKO kongresszusának előkészítésével kapcsolatban új fázisba kerültek. A nemzetiségi követelések – többek között a PZKO Legfelső Bizottságának (Zarząd Główny PZKO, a továbbiakban: ZG PZKO) 1968. március 28-i levele nyomán – szisztematikusabb jelleget öltöttek. A levél a ZG PZKO tanácskozásának eredményeképp született, s elmondhatjuk, hogy az „előremenekülés” egyik formája volt, amellyel a kisebbségi szervezet régi vezetése megpróbált ellenállni az ellenzéki aktivisták elégedetlenségéből fakadó nyomásnak. Mindenesetre azonban felvázolt egy olyan politikai programot, amely magyát képezte a kisebbségi aktivisták további lépéseinek. A levélben kérték az első köztársaságbeli lengyel nemzetiségű kommunisták és a tēšín-i antifasiszta mozgalom szerepének szimbolikus elismerését, miközben hangsúlyozták, hogy a régió Szlovákia után „Csehszlovákia második legerősebb területe volt”. A PZKO vezetése egyértelműen csatlakozott a megújítási folyamathoz. A szervezet elutasította a nemzetiségek összeolvadásának koncepcióját, amely lengyelül beszélő csehszlovákoknak tekintette a lengyel kisebbséget, melynek a nyelven kívül nincs semmi köze a lengyel nemzethez, és hangsúlyozták a tēšín-i lengyel kisebbség őshonos jellegét.

A politika terén a PZKO vezetői azt követelték, hogy szervezetüket fogadják el a lengyel kisebbség reprezentánsának a közélet minden területén. Kérték az önálló

lengyel ifjúsági szervezet megújítását is, valamint annak a vagyonnak a visszaszolgáltatását, amely lengyel szervezetek – elsősorban kiadók és könyvtárak – tulajdonát képezte. A fiatalok nevelésében a lengyel nemzethez fűződő szellemi kötődés megerősítését szorgalmazták, valamint lengyel szakmunkásképzők létrehozását. A levél rámutatott a lengyelek karrierépítési lehetőségeinek korlátaira, főképp a nemzeti bizottságok pártapparátusaiban. A ZG PZKO támogatta a politikai üldöztetés áldozatainak rehabilitálását, bár neveiket nem konkretizálták. Részletesen kidolgozták a Český Těšín-i járás kialakításának, illetve a Karvinái és a Frýdek-Místeki járás nemzetiségileg vegyesen lakott részei egy – a kétnyelvűség elveit következetesen figyelembe vevő – járásba történő összevonásának követelését is. Ez az alapelv nem korlátozódott volna csupán az üzletek és a középületek kétnyelvű megjelölésére, hanem garantálta volna a lengyel nyelv használatát a hivatalokban, a közlekedésben, az üzletekben és a postán.³⁹

A Český Těšín-i járás kialakításának gondolata nem csupán nemzetiségi jellegű volt. Támogatták az ottani városi nemzeti bizottság és a helyi CSKP alapszervezetének képviselői is – tehát azok a cseh nemzetiségű polgárok, akik az említett területekben többséget alkottak –, valamint Jablunkov és Třinec lakosai. Ennek az oka egyrészt a bonyolult közlekedési összeköttetés volt Frýdek-Místekkel, a járási székhellyel, másrészt elterjedt az a nézet, miszerint a járáson belül Jablunkov és Třinec régiói anyagi téren is hátrányos megkülönböztetésben részesülnek. A vitákban és a pártfórumokon a lakosok rámutattak, hogy pl. Mosty u Jablunkova községben az utóbbi 8 esztendőben a HNB nyilvános gyűlésein egyszer sem vett részt a JNB képviselője.⁴⁰ Kritika tárgyát képezte Valašsko vidékének állítólagos előnyben részesítése is a Beszkidekkel szemben az idegenforgalmi beruházások terén.⁴¹

A régió cseh–lengyel kapcsolatait nemcsak a kisebbségi kérdés befolyásolta, hanem az 1968 márciusában Lengyelországban lezajlott diáklázadás is. A helyi lengyel aktivisták egy része tartott a lengyelelles hangulat fokozódásától, ezért reagált a cseh diákoknak az ostravai lengyel konzulátus előtti – a Lengyelországban zaklatásnak kitett főiskolások támogatására szervezett – tüntetésére.⁴² A nyilvános vitákban elhangzottak negatív vélemények a Lengyel Egyesült Munkáspárt (Polska Zjednoczona Partia Robotnicza, a továbbiakban: PZPR) vezetőivel, elsősorban a PZPR KB első titkárával, Władysław Gomuškával, valamint Edward Gierekkal kapcsolatban, akit ostravai titkos látogatásokkal vádoltak, melyek során igyekezett beavatkozni Csehszlovákia belügyeibe.⁴³

Egyúttal azonban 1968 tavaszi hónapjaiban növekedni kezdett a nemzetiségi feszültség is. Ez megmutatkozott pl. a havířovi Radost moziban a fiatalokkal folytatott beszélgetés során, ahol Michálek küldött a közönség sorából feltett kérdésre elmondta, hogy jogos a kisebbségi szervezetek létrehozása, amennyiben tevékenységük összhangban van az alkotmánnyal, de az üzletek kétnyelvű feliratai nincsenek összhangban az alaptörvénnyel. A těšíni nemzetiségi viszonyok légkörét illusztrálja az a tény, hogy Michálek felszólalását a résztvevők kitörő tapssal fogadták, bár Havířovban lengyel nemzetiségűek is éltek.⁴⁴ Egy nyelvi konfliktus a třineci NOSZF Kohó szakszervezeti gyűlésén is kipattant 1968. március 29-én, ahol a vitában Jan Szpyrc munkás lengyelül szólalt fel, s ez a jelenlévők többségében negatív visszhangot váltott ki.⁴⁵

A PZKO 1968. márciusi nyilatkozata elutasító reakciókat eredményezett a többségi lakosság körében. A legjelentősebb visszahatások közül meg kell említeni a

karvinái IV. Számú Alapiskola 52 alkalmazottjának közleményét, amely többek között azt tartalmazta, hogy: „Mindezidáig meg voltunk győződve a nemzetiségi előnyök és jogok biztosításáról, melyekkel sem a csehek, sem a szlovákok nem rendelkeztek.” Állításukat a PZKO létezésével próbálták alátámasztani, míg hasonló cseh, illetve szlovák szervezet nem működött. Hasonlóképpen elutasították a lengyel antifasiszta mozgalom elismerését, közben annak hiányával érveltek, valamint a cseh hazafiak 1938-as tēšíní perzekúciójával és elűzésével. „A csehszlovák kisebbségpolitika az utóbbi 50 évben a leghumánusabb volt a világon. Ha úgy viszonyultunk volna a kisebbségi problémákhoz, mint 1920-ban Lengyelország, ma nem lennének ilyen gondjaink” – tartalmazza a rezolúció.⁴⁶ További hasonló szellemű nyilatkozatok is napvilágot láttak, a *Karvinské noviny* szerkesztősége szerint több tíz. A Nový Bohumín-i alapiskola CSKP-alapszervezetének tagjai szerint a kétnyelvűség követelése „azt az érzést váltotta ki a cseh lakosságból, mintha a PZKO határozatának szerzői nehezen viselnék el a cseh nyelvet”. Emlékeztettek az 1938 utáni nyelvi gyakorlatra, a cseh nyelv diszkriminációjára.⁴⁷ A másik oldalon a lengyel ellenállás elismerése mellett szállt síkra Roman Prášil, a Havířove-Životicében működő antifasiszta harc múzeumának vezetője, aki rámutatott, hogy a régióban a náci terror áldozatainak többségét éppen a lengyelek alkották, és elutasította a soviniszta hangulat fokozódását. „Mint cseh ember és történész a lelkem mélyén szégyellem magam, hogy önök, a cseh értelmiség képviselői behódoltak az uhlří sovinizmusnak...”⁴⁸ Cikke megjelenése után számtalan támadás és sértés érte.⁴⁹ A nacionalista hangulat terjedése és a többségi sajtó (*Karvinské noviny*, *Nová Svoboda*⁵⁰) negatív álláspontja ellenére el kell ismerni, hogy a *Karvinské noviny* többek között azzal is megpróbálta fékezni az indulatokat, hogy nem közölt további lengyelelles határozatokat. A CSKP Karvinái Járási Bizottsága, a PZKO és a karvinái IV. Számú Alapiskola nyilatkozatait egy szinten kezelte, egyúttal azonban elfogadta PZKO több követelését. Elutasította viszont a lengyel lakosság őshonosságáról szóló tēzist.⁵¹

A PZKO X. kongresszusa előtti időszakban a szervezet belső reformjáról folyt a vita, elsősorban a vezetés decentralizálásának szándékával. A tagság nyomására elfogadták az elnök és a titkár közvetlen választását, és a ZG PZKO megerősítette a vezető tisztségviselők titkos választásának szabályát.⁵² Szó volt a megnevezés esetleges megváltoztatásáról is, ami tükrözne volna a PZKO szándékát, hogy a lengyel kisebbség politikai képviselete legyen, hasonlóképpen, mint ahogy azt a Csehszlovákiában élő magyar, illetve ukrán kisebbségi szervezetek is igyekeztek elfogadtatni. Megjelentek az új szerkezettel kapcsolatos javaslatok is, amely jobban megfelelt volna a lengyel közösség érdekeinek. Egyes ajánlások alapján a PZKO szekciókra tagolódott volna, amelyek sajtó képviselőiket delegálták volna a PZKO legfelsőbb testületébe. A kongresszus feladata lett volna megerősíteni az ő mandátumukat. Tervezték többek között az ifjúsági, az amatőr művészeti, a sport és turisztikai, valamint az irodalmi-szerzői szekciók megalakítását. Ezekben a tagozatokon kívül a legfelsőbb bizottság kibővített plénumába minden PZKO-csoport nevezett volna küldöttest.⁵³

A vita és a követelések jellegét befolyásolta *A CSKP akcióprogramjának közzététele*, elsősorban a „[nemzetiségek – M. J.] teljes és valódi politikai, gazdasági és kulturális egyenjogúságának, választott és végrehajtó testületekben való képviseletének, és az őket érintő kérdések önálló és autonóm rendezésének alkotmányjogi szavatolása”.⁵⁴

A PZKO új vezetésének körvonalai már a X. kongresszus előtt ismertek voltak, amikor a CSKP kerületi konferenciáján Ernest Sembolt, a Lengyel Ifjúság Egyesületének egyik alapítóját a párt kerületi bizottsága tagjává, a ZG PZKO titkárát, Tadeusz Chrzaszczot pedig a CSKP Kerületi Bizottságának kandidátusává választották. A trineci lengyel tanítási nyelvű alapiskola igazgatója, Gustaw Przeczek a CSKP KB Ellenőrző Bizottságának tagja lett. A kongresszus előtti vitákban azonban nem hiányoztak a radikálisabb megnyilvánulások sem, pl. Stanisław Zahradnik történész a nemzetiségi politika átfogó reformját követelte, ugyanakkor bírálta, hogy a kisebbségi szervezetek – beleértve a *Głos Ludu* című lapot is – a CSKP Kerületi Bizottságának vannak alárendelve. Cikkétől azonban a kétnaponta megjelenő újság szerkesztősége elhatárolódott. Zahradnik azt is javasolta, hogy a ZG PZKO keretén belül hozzanak létre egy testületet, amely komplex megoldásokat javasolna a lengyel kisebbség gondjaira.⁵⁵

A PZKO X. kongresszusa, amely 1968. április 27-én zajlott, kompromisszumot hozott az új és a korábbi személyi állomány között, hiszen Ernest Sembol lett az új elnök, de a korábbi elnök, a dogmatikus Eugeniusz Suchanek alelnöki posztot kapott. A ZG PZKO titkára Tadeusz Chrzaszcz maradt. A kongresszus határozata követelte a nemzetiségek arányos részvételét a képviseleti szervekben, és a *Głos Ludu* napilappá alakítását. Ezzel a követeléssel egyébként már az 1957–1959-es esztendőben is előálltak. Új elem volt viszont a felszámolt lengyel intézmények vagyonának követelése a PZKO számára. A PZKO deklarálta, hogy támogatja a lengyel ifjúsági és sportszervezetek újjászervezését. Jogi kérdésekben a kongresszus az alkotmány módosítását követelte, a nemzetiségi státútum és nyelvtörvény kiadását, valamint a központi és regionális intézmények kétkamarás rendszerének elfogadását, amely azonban csak a nemzetiségi eljárás kialakítása esetén lett volna megvalósítható. A kultúra és az oktatás terén a PZKO olyan elvárással állt elő, hogy módosítsák a lengyel tanítási nyelvű iskolák számára készült tankönyveket, elsősorban történelemből és földrajzból, hogy több információt tartalmazzanak a régió, illetve Lengyelország történelméből. A kongresszus ugyancsak kérte a nemzetiségileg vegyesen lakott területek kutatásának tökéletesítését.⁵⁶

A vitában érezhető volt a feszültség, amely abban az időben a régióban uralkodott a lengyelek és a csehek között. Egy küldött szerint a csehek 80%-át lengyelelenség jellemezte.⁵⁷ Jelentősebb visszhang nélkül maradtak a PZKO átnevezésre tett javaslatok (pl. Lengyel Társadalmi Szövetség vagy Lengyel Társadalmi-Kulturális Szövetség). Néhány küldött felszólalt a CSKP egykori járási titkára, Pawel Ciešlar rehabilitálása érdekében, akít – miután 1950-ben publikált egy dokumentumot, melyben az egész régió repolonizációját kérte – megfosztottak minden funkciójától és kizárták a CSKP-ből. Az ő neve és ügye azonban olyan ellentmondásokat gerjesztett, hogy még 1968-ban sem merte senki hivatalosan kérelmezni a rehabilitálását és visszatérését a közéletbe.⁵⁸

A cseh nemzetiségű lakosság jelentős részének negatív reakciói ellenére a politikai elit szintjén (pl. Havířovban) egyszerűbben folyt a dialógus. A város képviselői azonban különösebben nem örültek a nemzetiségi eljárás kialakítása gondolatának, mivel azt feltételezték, hogy Havířovot statutáris város szintre emelik.⁵⁹

A régióban tapasztalt nemzetiségi feszültség enyhítéséhez hozzájárult a ZG PZKO Elnöksége nyílt levelének közzététele, amelyben biztosították a nyilvánosságot, hogy a szervezet aktivitásai nem irányulnak a cseh és szlovák nemzet ellen. A

lengyel kisebbség autochtonná nyilvánítását a levél úgy értelmezte, hogy ez nem a területi revízióra való törekvés, hanem azon támadások elleni védekezés, miszerint a lengyelek a régióban idegen elemként vannak jelen. „A lengyel kisebbség Csehszlovákiában nem akar és soha többé nem is lehet az irredentizmus eszköze.”⁶⁰

A feszültség csökkenése megmutatkozott a KNB azon szándékában, hogy megoldja az oktatásügy gondjait, főképp az Ernest Sembol vezette PZKO-delegáció júniusi találkozója után az Ostravai KNB képviselőivel, és az 1968. május 30-án Vladimír Kadlec oktatási miniszterrel folytatott tárgyalásokat követően. A minisztérium és a KNB deklarálták segítőkézségüket a lengyel tanítási nyelvű kétéves közgazdasági iskola újraindításában Český Těšínben, amely az 1953-ban Orlovában megszüntetett hasonló iskolát pótolta volna. A hajlandóság hiányának jelei azonban továbbra is megmutatkoztak a járási szinteken. Vladimír Kadlec miniszter megígérte, hogy a lengyel kisiskolák bezárását konzultálni fogják a PZKO-val, hasonlóképpen a történelem és a földrajz tárgyak tanterveinek módosításait is. A PZKO olyan javaslatot is előterjesztett, hogy a lengyel nyelvet taníthatnák a cseh iskolákban és szakmunkásképzőkben, elsősorban a leendő elárusítónők esetében.⁶¹ A feszültség forrása maradt viszont a regionális vezetők kelletlensége a háború előtti lengyel nemzetiségű kommunista vezetők – elsősorban a már említett Śliwka – rehabilitálása ügyében.⁶²

Országos szinten a lengyel kisebbség képviselői a nemzetiségi politika javítására irányuló koncepciók készítésére helyezték a hangsúlyt. A CSKP Központi Bizottsága Jozef Lenárt által vezetett komissziójának keretében, mely a CSKP XIV. kongresszusa számára a párt és az egyes társadalmi csoportok kapcsolatáról szóló dokumentumot volt hivatott előkészíteni, működött egy „A párt és a nemzetiségi politika” elnevezésű albizottság, s ebben a lengyel kisebbséget Tadeusz Chrzaszcz képviselte. Csehszlovákia kormányának tanácsadó testületeként működött az a Gustáv Husák vezette államjogi bizottság, amely a föderációról és a nemzeti kisebbségek jogállásáról szóló törvény előkészítéséért felelt. Ebben a bizottságban közreműködött Ernest Sembol, a nemzetiségi albizottság tagjai voltak Stanisław Zahradnik és Jan Rusnok.

A nemzetiségi státusz feltételezte a kisebbségi képviselői szervek kialakítását, a nemzetiségi intézményekről és szervezetekről, valamint az ifjúság anyanyelvi oktatásáról szóló rendelkezések elfogadását, a kisebbségi oktatásügy kérdéseinek megoldását és a vegyesen lakott területeken a kisebbségi nyelvek használatát. A nemzeti kisebbségek képviselői – beleértve a lengyeleket is – együttesen elutasították a csehek és szlovákok államalkotó nemzetként való definiálását, míg a többi etnikum nemzetiségként szerepelt volna. A magyar kisebbség képviselőivel ellentétben azonban a lengyelek nem tartották ki álláspontjuk mellett, hogy a köztársasági kormány nemzetiségi titkárságának államtitkára a törvényből adódóan miniszterelnök-helyettesi tisztséget töltsön be.⁶³

Regionális szinten a PZKO együttműködött pl. a Szilézia jogalanyiségének megújításáért harcoló mozgalommal, amelyet Opava polgármestere, Karel Glogar vezetett. 1968 májusában e mozgalom képviselői részt vettek a kezdeményezés előkészítő bizottságának tanácskozásán, amely többek között Szilézia státuszának helyreállítását, a Sziléziai Egyetem és a Matica sliezská megalapítását követelte.⁶⁴ A PZKO formája és tevékenysége ösztönözte a német kisebbség aktivistáit is saját szervezetük létrehozásában. A PZKO belső reformja a kongresszus utáni időszak

ban a szervezet három pillérének – a társadalmi-politikai, a kutatást is felölelő tudományos-alkotó, valamint a módszertani csoport – építésére fókuszált.⁶⁵

A lengyel kisebbség reakciói a szlovákiai nemzetiségi eljárások kapcsán

A lengyel kisebbség aktivistáit jelentős mértékben inspirálták a szlovákiai események, elsősorban a föderalizáció igényének napirendre tűzésével, valamint a nemzeti kisebbségek jogállásáról folytatott vitával kapcsolatban. A kisebbségi sajtó – főképp a kétnaponta megjelenő *Głos Ludu* – figyelemmel kísérte a föderalizációról folytatott vita menetét és a szlovákiai nemzetiségek, mindenekelőtt a magyar kisebbség aktivitásait.

Így aztán pl. a PZKO havíróvi csoportjai a nemzetiségileg vegyesen lakott területeken autonóm járások létrehozása mellett szálltak síkra.⁶⁶ Pozitív visszhangra talált Július Strinka szlovák filozófus véleménye, aki részt vett *Az SZKP akcióprogramjának* kidolgozásában és támogatta a „kisebbségek demokratikus autonómiájának” bevezetését, miközben hangsúlyozta „a nemzeti kisebbségek képviselői által kidolgozott álláspontok és javaslatok elfogadásának” szükségességét. A lengyel aktivisták kihangsúlyozták, hogy *Az SZKP akcióprogramjának* tervezete feltételezi „olyan demokratikus formák létrehozását, amelyek segítségével a nemzeti kisebbségek mind etnikai csoportokként, mind tagjaik által egyénileg maximális mértékben részt vehessenek az ország politikai, gazdasági és kulturális életében”.⁶⁷

A *Głos Ludu* igyekezett híreiben bemutatni a magyar kisebbség politikai reprezentánsa címre törekvő Csemadok aktivitásait. A lengyel kisebbségi aktivisták igyekezete azonban elsősorban arra irányult, hogy a kisebbségek kérdését ne Szlovákia sajátos problémájaként emlegessék, hanem hogy vegyék figyelembe a lengyelek helyzetét is az etnikailag sokkal homogénebb Csehországban. Ezért pl. a *Zwrot* főszerkesztője ingerülten reagált Agáta Pilátová *Učiteľské noviny*ban megjelent cikkére⁶⁸, amelyben leírja a szlovákiai magyar és ukrán kisebbség nehéz helyzetét, miközben a szerzőnő kihangsúlyozza Csehországhoz fűződő pozitív kapcsolatukat. „Nem kevés momentum vall arra, hogy a cseh hivatalok hozzánk való viszonyulása nemigen különbözött a szlovák hivatalok viszonyától az »ő« kisebbségeikhez” – konstatálja Rusnok.⁶⁹

A Lengyel Ifjúsági Szövetség (SMP) képviselői sajtó indíttatásból szoros kapcsolatot építettek ki a pozsonyi József Attila Ifjúsági Klubbal (a továbbiakban: JAİK). Ez a klub meghívta az SMP vezetőit az 1968. július 11. és 22. között a Komárom melletti Keszegfalván tartott magyar ifjúsági találkozóra. Az SMP-t Josiek alelnök, valamint Bronisława Szücs és Stanislaw Samek képviselték. 1968 augusztusában aztán az SMP hívta meg a JAİK képviselőit Koszaryskába, az aktivisták iskolázására.⁷⁰

A magyar kisebbség reprezentánsaival kialakított szoros kapcsolat ellenére a lengyel kisebbségi vezetők szimpatizáltak a szlovák politikusok föderalizációs igyekezeteivel. A szimpátia kinyilvánítása nemegyszer furcsa jelleget öltött, amikor a kisebbségi sajtó nemcsak hangsúlyozta Szlovákia gazdasági diszkriminációját, hanem azt is állította, hogy „a csehszlovák kultúra egységét a háború után elsősorban a szlovákok képviselték. A kultúra ezen része tette lehetővé a világméretű reprezentatív funkciót.” A cikk szerzője szerint a szlovák alkotók képviselik a csehszlovák

kulturális élet élcsapatát az irodalom és a zene terén, s azt is hangsúlyozta, hogy Szlovákia a devizabevételek forrása, pl. a Magas-Tátra esetében, annak ellenére, hogy a Szlovákiára eső másodlagos jövedelem minimális volt. „Erre mindig emlékezni kell, ha heves viták robbannak ki az államjogi helyzetünkről.”⁷¹ A CSKP XIV. kongresszusának lengyel küldöttje, a třineci Jan Niemczyk támogatásáról biztosította a szlovákok követelését egy kisebbségi iskola létrehozására ebben a városban.⁷²

A szóban forgó időszakban a Csehszlovákiában élő nemzeti kisebbségek összefogásának kicsúcsosodása az 1968. augusztus 14-én tartott pozsonyi nemzetiségi találkozó nyilatkozata volt. Ezen az összejövetelen részt vettek a kisebbségi kulturális egyesületek (PZKO, Csemadok, KSUP) képviselői. Az együttműködés megteremtésénél szerepet játszottak a korábbi kapcsolatok a kormánybizottságból és Koloděje kastélyában folytatott tanácskozásokról, de valószínűleg az ifjúsági szervezetek aktivitásai is. A közös nyilatkozatban a nemzeti kisebbségek reprezentánsai követelték, hogy az alkotmány nemzeti csoportokként rögzítse létüket, garantálja a nemzetek és nemzeti csoportok egyenjogúságát, beleértve a kisebbségek államalkotó jellegét. A kisebbségeket természetes társadalmi közösségként értelmezte, melynek alapja az érdekazonosság. A deklaráció szerint a tényleges és a teljes egyenjogúság nem támaszkodhat csupán az egyének akaratára, hanem a demokratizálási folyamat részeként kell értelmezni. Ezért a kisebbségek képviselői olyan állami és végrehajtó szervek létrehozását igényelték, melyek a köztársaság érdekeinek figyelembe vételével lehetővé tették volna a nemzetiségek számára az egyenjogúság alapelveiből fakadó teljes körű öngazgatást. A nyilatkozat tartalmazott egy felhívást is, hogy a nemzeti kisebbségek jogállását szabályozó alkotmánytörvényt a csehszlovák föderációról szóló alkotmánytörvénnyel egy időben fogadják el 1968. október 28-án. A közös alapelvek mellett a sajátos jogi normák figyelembe vették volna az egyes nemzetiségek specifikus földrajzi, történelmi és gazdasági tényezőit is.⁷³

A tárgyalások formáját a kisebbségi kulturális szövetségek küldöttei a nemzetiségek törvényes politikai képviselőinek hiányával indokolták, és önmagukat tartották az ideiglenes reprezentánsoknak. Új elem volt a kisebbségek közös fellépése. A lengyel kisebbség szószólói nagyra értékelték, hogy a PZKO a Csemadok kezdeményezésére első helyen szerepelt a tanácskozás résztvevőinek névsorában.⁷⁴ A kisebbségi aktivisták érdeklődésének tárgya azonban nem korlátozódott csupán a nemzetiségi kérdés megoldására, követendő példaként vetették fel pl. Svájcot és annak nyelvpolitikáját.⁷⁵

Új kisebbségi szervezetek születése

Az 1950-es évek elején a lengyel és a cseh fiatalok szövetségeinek (SMP és ČSM) „egyesítéséből” fakadó elégedetlenség, amely gyakorlatilag a lengyel ifjúsági szervezet megsemmisítését jelentette, hosszabb távú jelleget öltött. Az SMP megújításának gondolata 1956 és 1957 fordulóján jelentkezett a lengyel október hatására. Abban az időben csak Paweł Kubisz és Leon Sztula támogatta. A lépés kezdeményezőjének, Władysław Sikorának 1957. április 1-jén született cikkét, melyet a *Zwrot* című folyóiratnak szánt, az elcsehesedett funkcionáriusnak tartott Jan Szurman, a ZG PZKO tagjának indítványára elkobozták. Később az olomouci Palacký Egyetem

lengyel nemzetiségű diákjainak egy csoportját az említett kezdeményezés miatt üldözték. Bár végül záróvizsgázhattak, a végeredmény az lett, hogy a felsőoktatási intézményekben megszüntették a PZKO csoportjait.⁷⁶

A ČSM-mel szembeni kifogások arra vonatkoztak, hogy gyakorlatilag nem volt hajlandó kielégíteni a lengyel fiatalok igényeit, cseh szervezetté vált, melyben a lengyel nyelvet csak az iskolákban működő alapszervezetekben használhatták. Másutt a lengyel felszólalások averzióval és sértésekkel találkoztak. Ráadásul a ČSM lengyel származású vezetőinek megszűnt a kapcsolata a kisebbségi közeggel, azonfelül pedig átírták keresz- és családnéveiket, mint pl. Jindřich Poledník, aki korábban a karvinái lengyel nyelvű, általános műveltséget nyújtó középiskola diákja volt, s eredetileg Henryk Poledníknek hívták.⁷⁷

1956-hoz hasonlóan a távolabbi városokban (pl. Olomouc) tanuló lengyel nemzetiségű diákok 1968-ban is csatlakoztak az SMP megújításának gondolatához.⁷⁸ A ZG PZKO, pontosabban Ernest Sembol kezdeményezésére 1968. április 16-án zajlott Český Těšínben a lengyel ifjúság képviselőinek találkozója. Az ifjúsági klubok és a ČSM üzemi és alapszervezeteinek küldöttjein kívül részt vettek rajta az SMP 15 évvel korábbi képviselői is. A találkozón létrehoztak egy kilenctagú szervező bizottságot, melynek elnöke Władysław Josiek, a Český Těšín-i lengyel középiskola tanára lett. Az összejevetel eredményeképp nyilatkozatot adtak ki az SMP tevékenységének megújításáról.⁷⁹ A ČSM elfogadta az SMP újjáalakítását, amely a másik oldalon érdeklődést mutatott a Csehszlovákiában tervezett ifjúsági szervezetek föderációjának tagsága iránt.⁸⁰ Rövid időn belül 46 csoport jött létre, amelyek az SMP – 1968. június 22-én Český Těšínben tartandó – alakuló közgyűlésére 218 küldöttet jelöltek. Abban az időben mintegy 3500 tagja volt a szervezetnek. Elnöke Jan Szymik lett, alelnöknek Władysław Josieket választották.⁸¹ Az új szervezet az önállósága megőrzését biztosítva szoros együttműködésre kötelezte magát a PZKO-val.

A működését viszont annak ellenére fékezte a hivatalos bejegyzés körüli késlekedés, hogy a regisztrációt támogatta a csehországi Gyermekek és Ifjúsági Szervezetek Szövetségének 1968. december 19-én és 20-án tartott kongresszusa is.⁸² A hivatalos ígéretek ellenére, hogy ez csak napok kérdése, mégsem sikerült megvalósítani a bejegyeztetést⁸³, ami elégedetlenséget váltott ki a lengyel aktivisták körében. Az SMP-n nem segített az alapszabály módosítása sem, amely az Észak-morva kerületre és a nagyobb számú lengyel nemzetiségű diáksággal rendelkező városokra korlátozta működését.⁸⁴ Az alulról jövő nyomásra, amikor pl. Nový Bohumínban az aktivisták úgy döntöttek, hogy az ifjúsági klubok keretében autonóm részként fognak működni⁸⁵, az SMP vezetése 1969 októberében a szervezet II. kongresszusa előtt kiadott egy ilyen irányú határozatot, amit a PZKO is elfogadott. A PZKO-val való integráció alternatíváját az ifjúsági szervezet státuszából adódó előnyök miatt elvetették. Az SMP vezetői azonban továbbra is kinyilvánították, hogy el szeretnék mélyíteni az együttműködést a PZKO-val.⁸⁶ Az 1970-es év elején a fellépő normalizációnak köszönhetően, melynek része volt az önálló ifjúsági szervezetek megszüntetése, a PZKO vezető képviselői is kénytelenek voltak beismerni, hogy 1968-ban hiba volt az önálló SMP megalakítása és az ifjúsági szervezetek felaprózódása. A másik oldalon Jan Rusnok felvillantotta annak lehetőségét, hogyan lehet a készülők egységes ifjúsági szervezetben megőrizni az SMP autonómiáját, s azt javasolta, hogy az SMP a Csehszlovákiai Lengyel Cserkészlet (a továbbiakban: HPC) mintájára őrizze meg önálló járási szervezeti jogállását.⁸⁷ A normalizációs rendszer folytatódása

következtében azonban az SMP 1970 márciusában – a betiltott II. közgyűlés helyett rendezett legfelsőbb bizottsági ülése után, melyen Henryk Kiedrońt választották új elnökké és több aktivistát kizártak – a Szocialista Ifjúsági Szövetség (SZM) elnevezésű monopol ifjúsági szervezet részévé vált.⁸⁸

Az SMP-n kívül 1968 májusában a cserkészek gyermekszervezete is megújította működését. A Junákkal való együttműködés helyett Gustaw Przeczek hatására a Československý pionier (Csehszlovák Úttörő) szervezet keretén belüli működést választották, miközben a HPC önálló járási szervezet státuszával bírt.⁸⁹ Később (1970 májusában) azonban a HPC kénytelen volt tevékenységét hivatalosan beszüntetni, bár az úttörő szervezet keretében a lengyel őrök továbbra is működtek.

A PZKO-n belül megújították működésüket azok a lengyel – elsősorban a turisztika, a sakk, a röplabda, az asztalitenisz, a kosárlabda, az atlétika és a tollaslabda területén tevékenykedő – sportklubok, melyeket 1948 után felszámoltak.⁹⁰ 1968 májusában megalakult a Csehszlovákiai Lengyel Újságírók Klubja is. 1968-ban ugyancsak létrejött a PZKO keretei közt dolgozó nőszervezetek irányításáért felelős szekció.⁹¹

A megszállás és a normalizáció

Az egész országhoz hasonlóan a těšíni lengyelek is egyértelműen elítélték a Varsói Szerződés öt országa katonáinak 1968. augusztus 21-i behatolását Csehszlovákiába. Közvetlenül az invázió után ilyen szellemben nyilatkoztak az SMP képviselői, J. Szymik és W. Josiek, valamint Ernest Sembol⁹², a ZG PZKO elnöke, majd ezt követően a ZG PZKO plénuma.⁹³ A lengyel kisebbség szószólói, a PZKO és az SMP vezetői, valamint a *Głos Ludu* szerkesztői is élesen elítélték Lengyelország és a lengyel katonai egységek részvételét Csehszlovákia megszállásában, s próbálták erről meggyőzni a lengyel újságírókat, a PZPR és a hivatalos ifjúsági szervezetek képviselőit.

Ennek ellenére 1968. augusztus 21. után sok těšíni lengyel szégyellte etnikai hovatartozását, és Lengyelországnak a csehszlovákiai invázióban való részvételére azzal reagáltak, hogy gyermekeiket kivették a lengyel tanítási nyelvű iskolákból. Megjelentek ugyanis olyan meg nem erősített híresztelések, hogy állítólagos aktivisták Csehszlovákia megszállását Těšín Lengyelországhoz történő csatolását követelő aláírásgyűjtő akció szervezésére akarták felhasználni.⁹⁴ A PZKO vezetői az ilyen kezdeményezésektől is elhatárolódtak, s kinyilvánították Csehszlovákia iránti lojalitásukat.⁹⁵ Mindezek dacára a megszállás napjaiban lengyelelles hangulat tört ki, s bár a lengyel biztonsági szervek felderítő osztagainak jelentései azt állapították meg, hogy a lengyel kisebbség nagy része egyetért a behatolással és a PZPR Csehszlovákiával szembeni politikájával, ezek a hírek bizonyára túlzóak voltak, és olyan céllal íródtak, hogy Lengyelország párt- és állami vezetőinek kedvében járjanak.⁹⁶ A lengyelekkel szembeni negatív hangulatot váltott ki pl. Mosty u Jablunkova község lengyel alapiskolája igazgatójának, Gustaw Pyszkonak a viselkedése is, aki nem vett részt a CSKP rendkívüli XIV. kongresszusán, holott küldöttnek választották. A házón, amelyben lakott, 1968 augusztusában a lengyel hírszerzés szerint „ellenséges jelzavak” jelentek meg.⁹⁷

1968 őszi hónapjaiban folytatódtak a kisebbségek jogállásáról szóló alkotmánytörvény előkészületei. A lengyel kisebbségi vezetők általánosságban elégedettségüket fejezték ki a tervezet dikciójával kapcsolatban. Szórványosan megjelentek olyan

követelések is, hogy a cseh iskolákban is vezessék be a lengyel nyelv kötelező oktatását, a kisebbségi aktivisták érdekelték voltak abban, hogy a lengyel kisebbségnek lehetősége legyen kiszélesíteni kapcsolatait Lengyelországgal, és pl. a lengyel nagyvállalatok védnökséget vállalhassanak a csehszlovákiai kisebbségi iskolák felett. A másik oldalon azonban jelentkeztek az elégedetlenség nyomai, hogy a törvény nem elég konkrét, pl. amikor a nemzeti kisebbségek speciális szerveinek megalakulásáról beszél.⁹⁸

A PZKO keretében folyt vitából adódott a kétnyelvűség jogi szabályozásának követelése, amely kimondta volna a kisebbséghez tartozók jogát a tolmácsolásra az etnikailag vegyesen lakott régiókban, illetve a régióban dolgozó állami hivatalnokok számára a lengyel nyelv kötelező ismeretét. Az üzletek kétnyelvű megjelölését kiegészítették volna a kétnyelvű hivatalos nyomtatványok, bélyegzők és a rádióadás. Viszont ebben az időszakban is megnyilvánult a lengyel kisebbség jelentős részének közömbössége, hiszen pl. a ZG PZKO ankétjára 1968 októberében a Frýdek-Místeki járásban 18 csoport reagált és 22 nem válaszolt, a Karvinái járás esetében 28 válasz érkezett, míg 24 helyről nem reagáltak az ankétra.⁹⁹

A PZKO elnöksége 1968. december 3-i ülésén tárgyalta a nyelvtörvényről, melyet a Cseh Nemzeti Tanácsban (Česká národná rada, a továbbiakban: CSNT) kellett volna megvitatni, s kérte a kétnyelvűség biztosítását a munkahelyeken, a közlekedésben, a távközlésben, az egészségügyben, a fegyveres testületekben stb. A PZKO speciális statútumának elfogadása helyett – mely a lengyel kisebbség kizárólagos képviselőjének minősítette volna a szervezetet – egy reprezentatív szerv megalakításának gondolata győzött, amely ernyőszervezetként összefogta volna a társadalmi szervezeteket, az iskolákat, a színházakat, a sajtót, a lengyel könyvtárakat stb. A kisebbségi jogok intézményes biztosítása terén a PZKO határozata kérte egy nemzetiségi tanács kialakítását a CSNT szintjén, a kerületi és a járási nemzeti bizottságokon, illetve egy nemzetiségi titkárság létrehozását a cseh kormány mellett, valamint az oktatási és a kulturális minisztériumokban, melyek élén a kisebbségek képviselői állnának. A KNB és a JNB szintjén nemzetiségi ügyekkel foglalkozó osztályok létrehozását követelték.¹⁰⁰

Ezeket a követeléseket ismertette a Sembol és Chrzaszcz által vezetett PZKO-delegáció Józef Macura, a szervezet alelnöke és Jan Rusnok, a ZG PZKO elnökségi tagja jelenlétében 1969. február 5-én, amikor Prágában találkozott Čestmír Císař CSNT-elnökkel, és a cseh kormány alelnökével, Ladislav Adameccel.¹⁰¹ A találkozó célja az volt, hogy nyomást gyakoroljanak a kormányra és elérjék a nemzetiségi törvények kidolgozását. A legfelsőbb cseh testületet képviselői megígérték, hogy létrehozhatnak egy olyan kormányhoz tartozó szervet, amely koordinálná a nemzetiségi politikát, és megváltoztatják a nemzetiségi képviselői formáját is. Ugyancsak el kellett volna fogadni a nyelvtörvényt és a választási törvényt, mely lehetővé tette volna a kisebbségek jelenlétét a törvényhozó testületekben. A bizottság, amelynek feladata volt előkészíteni a nemzetiségi törvényeket, először 1969. július 4-én találkozott.¹⁰² A lengyel kisebbségi követelésekkel szemben előékenyek voltak a CSNT-nek a nemzeti bizottságok és a nemzetiségek ügyeivel foglalkozó bizottsága keretében létrehozott nemzetiségi albizottság tagjai is, amikor Těšínbe látogattak 1969. június 30-án és július 1-jén. A CSNT bizottságának küldöttei tanácskoztak a Karvinái Helyi Nemzeti Bizottság, az Ostravai Észak-morva Kerületi Nemzeti Bizottság, a ZG PZKO, valamint a karvinái és frýdek-místeki járási pártszervek képviselőivel. A PZKO veze-

tői ismételten szóba hozták a X. kongresszusukon 1968-ban elfogadott követeléseiket, mint pl. a választási törvény reformját, a lengyel szervezetek vagyonának kérdését, de még az SMP regisztrációját is. Bírálták ugyanakkor a cseh és a lengyel iskolák összevonásának gyakorlatát, aminek következtében az ún. lengyel osztályokban lengyelül csak a lengyel nyelv tantárgyat oktatták.¹⁰³ Bár a Cseh Tudományos Akadémia megalakított egy bizottságot a nemzetiségek kutatásának összehangolására, a lengyel kisebbség képviselői önálló kutatóműhely létrehozását követelték, mert jelentős kifogásaik voltak az Akadémia Opavában működő Sziléziai Intézetének a tevékenységével kapcsolatban.¹⁰⁴ Végül azonban el kellett fogadniuk az együttműködést.¹⁰⁵

A lengyel aktivisták sikere volt Karol Śliwka, Fryderyk Krauz és Paweł Kluz haláluk utáni rehabilitálása, melyet a CSKP központi ellenőrző bizottsága 1969. január 30-án hagyott jóvá.¹⁰⁶ Bár ez az ügy lezárult, a régió történelmének egyéb kérdéseiben folytatódtak a konfliktusok, pl. az 1919-ben Těšínért folyó csehszlovák–lengyel viszály értelmezésének kérdésében, ahol kirobbant a *Głos Ludu* és a *Nová svoboda* vitája.¹⁰⁷

A további követelések viszont (pl. az orlovái lengyel gimnázium újraindítása, amelynek épületében működött volna a lengyel történelmi és néprajzi központ) holtpontra jutottak.¹⁰⁸ Hasonló sorsra jutott a nemzetiségi járás létrehozásának eszméje. Ezt egyrészt az államigazgatás decentralizálását lehetővé tevő statutáris városok, illetve körzetek kialakításáról folyó eszmeváltások¹⁰⁹, másrészt a nemzetiségi kérdések megoldási szándékának hiánya eredményezte. Nem utolsó sorban az is igaz, hogy pl. Bohumín lakói előnyben részesítették volna, ha az Ostravai járáshoz csatolják őket, míg a Karvinái járás képviselői a járási székhely meghagyását javasolták. Náluk elsőbbséget élvezett az az alternatíva, hogy a Frýdek-Místeki járás etnikailag vegyes részeit a Karvinái járáshoz kapcsolják, vagy alakítsák ki a Český Těšín-i járást, mely a meglévő két járásból válna ki. Egy másik választási lehetőség volt Český Těšín hozzákapcsolása a Frýdek-Místeki járáshoz, valamint a Karvinái járás beolvasztása az Ostravai járásba. A Karvinái JNB az első alternatívát támogatta.¹¹⁰ Hasonlóképpen holtpontra ragadt a lengyel kisebbség reprezentatív szervének, a csehszlovákiai Lengyelek Nemzeti Tanácsának előkészítése, bár a ZG PZKO plénuma október 14-én nyilvánlóságot tett, hogy továbbra is mindent megtesz a létrehozásáért.¹¹¹

1968 őszétől azonban a normalizáció hatására egyre markánsabban jelentkezett az ideológiai differenciálódás, amely 1969-ben nyílt formát öltött. Ráadásul a lengyel kisebbség vezetői kettős nyomás alatt álltak. Az egyik oldalon közös volt a soruk Csehszlovákia többi polgárával, akik támogatták a dubceki „megújódási folyamatot” és elítélték az ország szovjet megszállását, s abban Lengyelország részvételét. A másik oldalon azonban tudatosították, hogy szükségszerűen nem szakíthatják meg a kulturális és szellemi kapcsolatot Lengyelországgal, miközben annak lakói a hivatalos propaganda hatására a csehszlovákiai demokratizálódási folyamatot nagyrészt a nyugati fenyegetés prizmáján keresztül érzékelték, melyet a Német Szövetségi Köztársaság lehetséges revansista igyekezetei szimbolizáltak. Tetejébe a PZKO reformpárti képviselői és a lengyel média ellen a lengyelországi hivatalok szankciókat léptettek életbe, s nem léphettek be Lengyelország területére. A kisebbségi – sokszor az irodalomban és a publicisztikában tevékeny – aktivistákat ennél még súlyosabban érintette könyveik kiadásának és terjesztésének, publicisztikai cikkeik megjelentetésének lengyelországi betiltása. A PZKO képviselői ezért is

választottak főképp a lengyel polgárokkal fenntartott nem hivatalos kapcsolatokban mérsékeltebb hangnemet, és igyekeztek jóténni a lengyel csúcsvezetők hivatalos politikája kapcsán – 1968 augusztusában – tett éles hangú felszólalásait.¹¹²

A *Zwrot* főszerkesztője, Jan Rusnok, aki egyidejűleg a ZG PZKO pártcsoportjának elnöki tisztét is betöltötte, már 1969 februárjában óva intett „egyes szféráink egyre feltűnőbb flörtjétől a jellegzetesen konzervatív tendenciákkal” és a szovjet megszállás első napjaiban tett kijelentések visszavonásától.¹¹³ A reformirányzat mellett kitartott Stefan Mamoń, a *Głos Ludu* szerkesztője¹¹⁴, viszont Tadeusz Chrzaszcz, a ZG PZKO titkára a normalizációs irányvonal szellemében lépett fel, amikor a CSKP KB plénuma előtt 1969. június 30-án hangsúlyozta, hogy a „lengyel nemzeti csoport számára nagyon közeli a jelenlegi konszolidáció folyamata”.¹¹⁵ Később, 1969 őszén, más módon reagált a normalizálásra Jan Rusnok, aki bár hibának tartotta, hogy a párt- és állami vezetők 1968 januárja után nem voltak képesek ellenállni a szocialistaellenes erőknél, ugyanakkor az 1968-as csehszlovákiai eseményeket a lengyel októberhez hasonlította, és a PZPR KB első titkárára, Władysław Gomułkára hivatkozott.¹¹⁶ Amíg pl. Chrzaszcz nyíltan „a CSSZSZK-ban a szocializmus érdekeit védelmező tettek”¹¹⁷ nevezte az 1968. augusztusi intervenciót, Ernest Sembol kerülte a hasonló típusú megfogalmazásokat.¹¹⁸

Az első jelentős normalizációs intézkedés az 1969. augusztus 22-i ostravai CSKP KB Elnökségi ülés volt, amely során elfogadták a *Głos Ludu* 1968–1969-es politikai irányvonalának értékelését. Csak a kétnaponta megjelenő lapban folyt tisztogatások után kezdett a CSKP KB Elnöksége hasonló nagytakarításba a regionális médiumokban.¹¹⁹ Állítólag a „párt alapszabályának és az újságírói etika előírásainak” megsértése miatt váltották le és bocsátották el a főszerkesztőt, Tadeusz Siweket. Hasonló okok miatt kellett távoznia Stefan Mamońnak, Władysław Sikorának, Łada Krumniklowának, Wilhelm Przewczeknek, elbocsátották Wanda Cejnarowát is, aki félállásban dolgozott a szerkesztőségben, és el akartak beszélgetni Józef Raszyk szerkesztővel is, vagyis tisztogatás áldozata lett a szerkesztők többsége.¹²⁰ A főszerkesztő helyett a lap élére a szerkesztőbizottság elnökét, a ZG PZKO dolgozóját, Stanisław Kondziolkát nevezték ki.¹²¹ A beavatkozást azzal indokolták, hogy a szerkesztőség aktív volt a „politikai feszültség, a szovjet- és lengyelelles pszichózis” terjesztésében, „megsértette a proletár internacionalizmus normáit”, antimarkista jobboldali, nacionalista és revizionista nézeteket hangzottatott. Az új szerkesztőbizottság azonnal elhatárolódott az Alois Indra, Vasil Bifak, Drahomir Kolder, Emil Kantor és mások elleni „jogosulatlan támadásoktól”, és elítélte a szerkesztőség 1968-as tevékenységét.¹²²

Ezt követően a ZG PZKO plénuma az 1969. október 7-i tanácskozásán megsemmisítette az összes határozatát, melyekkel kinyilvánította a dubčeki irányvonal támogatását és elítélte Csehszlovákia megszállását. A szervezet alelnöke Jan Pribula lett, aki 1950–1951-ben a PZKO első elnöke volt. Változások történtek a *Zwrot* szerkesztőbizottságában is, ahol meggyengült Jan Rusnok és Henryk Jasiczek befolyása a ZG PZKO elnökségében.¹²³ A *Zwrot* szerkesztőségében Tadeusz Chrzaszcz vezetésével alakult szerkesztőbizottság. A PZKO vezetésének külön bocsánatot kellett kérnie Lengyelország ostravai főkonzulátusától az 1968-as kijelentések miatt. A kezdődő normalizációs tisztogatások, melyeket többek között a PZKO pártaktíváján, majd ezt követően alapszervezeti körök aktíváján is megvitattak, elégedetlenséget váltottak ki a PZKO-ban. A tagság rámutatott, hogy a félreállított újságírók élvezték

a polgárok bizalmát.¹²⁴ Végül 1969 novemberében a *Głos Ludu*nak publikálnia kellett a szerkesztőségi tisztogatások indoklását.¹²⁵

A megtorlások második hulláma 1970 tavaszán következett be. 1970 áprilisának elején a ZG PZKO Elnöksége elfogadott egy határozatot, amely alapján a vezetők egy csoportját megbízták az 1968-ban lezajlott X. kongresszus határozatainak elemzésével. Az elnökség megállapította, hogy ez a közgyűlés „rejtje magában több tekintetben is a PZKO helytelen cselekedeteinek okát és az ezzel összefüggő – a PZKO tevékenységére vonatkozó – nézetkülönbségeket (egészen a jelentős vitákig) a szövetség tisztviselői közt”. Hibásnak minősítették a preambulum „akkoriban divatos” megfogalmazásait, melyekkel a PZKO az egész nemzetiségi csoport képviselőjévé léptette magát elő, és a kongresszus dokumentumaiban túlságosan nagy teret kaptak a politikai és a gazdasági kérdések, melyek a PZKO esetében „nem tartoznak a lehetőségek és jogkörök közé”. Elítélték a PZKO korábbi tisztviselőinek rehabilitálására kifejtett igyekezetet is, és „főleg a rehabilitációval járó káros tendenciákat”. Az elnökség felvetette több kádercsere megvalósítását.¹²⁶ Ugyanebben az időben a *Głos Ludu* hasábjain folyt Romana Prášil történész kampánya Jan Rusnok ellen az 1970-es *Kalendarz Śląski*-ben megjelent és Leninnek ajánlott *Wielki jubileusz* című cikke miatt. Rusnok ezzel a cikkel igyekezett megindokolni az 1968 januárja után folytatott reformpolitikát, valamint a liberális nemzetiségpolitika szükségességét.

A tisztogatások eredményét véglegesen a ZG PZKO májusi plénuma hagyta jóvá, ennek eredménye volt a ZG PZKO teljes elnökségének visszahívása, bár több lengyel vezető igyekezett a normalizációs rezsim kezdeti stádiumában kedvében járni a Gustáv Husák által képviselt irányvonalnak. Távozni kellett a ZG PZKO elnökének, Ernest Sembolnak, a plénumot elhagyta tíz fő, és a *Zwrot* szerkesztőségéből elbocsátották Henryk Jasiczeket és Jan Rusnokot, akik a PZKO-ban is elvesztették állásukat. Az új elnökségben már nem találjuk a reformfolyamat főszereplőit, de visszatértek a múlt korábbi dogmatikus képviselői, pl. Jan Pribula, Eugeniusz Suchanek, Henryk Szmeja, Józef Macura, Józef Foltyn, Stanisław Kondziołka, Tadeusz Chrząszcz és mások. A régi-új elnök Pribula lett, alelnöknek Eugeniusz Suchaneket és Józef Macurát választották. Titkári tisztét azonban elveszítette Tadeusz Chrząszcz, a normalizáció aktív híve, akinek meg kellett elégednie a *Zwrot* főszerkesztői tisztségével. Az ő helyére Henryk Szmeja lépett. Később a tisztogatások a PZKO apparátusában is folytatódtak.¹²⁷ Ezt követően a PZKO plénuma elhatárolódott a X. kongresszus határozataitól mint az „opportunistáknak növekedésének légkörében” elfogadott dokumentumtól. Elítélte a PZKO azon szándékát, hogy politikai szervezetté váljon, és hibásnak nevezte az elhatározást, hogy az egész lengyel közösség képviselője legyen. Eugeniusz Suchanek szerint ugyanis ez azt jelentette volna, hogy „a szövetség tevékenységének gyakorlatából teljesen kiiktatták volna a párt vezető szerepét”.¹²⁸ A normalizációs tisztogatás végeredményét a PZKO XI. kongresszusa hagyta jóvá 1971-ben. Ugyanebben az évben Jan Pribula hirtelen bekövetkezett halála után a PZKO új vezetője az 1968 előtti elnök, Eugeniusz Suchanek lett.

Zárszó

A múlthoz hasonlóan az 1969 utáni kommunista normalizációs rezsim is a kultúra és az oktatás területére igyekezett leszűkíteni a kisebbségi politikát. Ezért a cseh

Těšín vidékének lengyel kisebbségi képviselői által megfogalmazott célok többségét nem sikerült teljesíteni. A másik oldalon az 1968-as kezdeményezések új formát hoztak Csehszlovákia nemzetiségi politikájába. Azon felül, hogy a kisebbségi jogokat kodifikálták az alkotmányban, erre az időszakra a kisebbségi vezetők intenzív aktivitása volt jellemző, miután Csehszlovákia történetében egyedül 1968 nyarán léptek fel közösen a nemzeti kisebbségek, miközben a közös erőfeszítés több szempontból is sikeresnek mondható. Ugyanakkor kidolgozták a kisebbségi önkormányzat tervének csíráit, mely nem területi önkormányzati modell volt, hanem a különböző állami és civil kisebbségi intézményeket integrálta.

A těšíni események azt igazolják, hogy a kisebbségi politikában nagy szerepet játszanak a múlt emlékei. Éppen a lengyel kisebbség emancipációs törekvéseit végigkísérő, történelemről folytatott vita igazolja a szimbólumok és a történelmi emlékezet jelentős szerepét a politikában.

A těšíni történések egyszersmind azt is igazolják, hogy a nemzeti kisebbségek nem homogén, hanem belülről differenciált egységek. A lengyel kisebbségi környezetben végbevitt normalizációs tisztogatásokban és az azokat megelőző nacionalistaellenes folyamatokban saját képviselőik keze is benne volt. Másrészt a nemzeti-ségi követelések a „megújhódási folyamat” hónapjaiban integráló tényezőnek mutatkoztak, amely az asszimilációs folyamatok által és az alacsony lélekszám miatt meggyengült kisebbségen belüli politikai különválást jelentősen lelassította. 1969-ben viszont éppen ez a tényező játszott szerepet abban, hogy a PZKO-ban az első tisztogatások már októberben végbementek. Mindenesetre megállapíthatjuk, hogy a lengyel kisebbség 1968-ban aktívan bekapcsolódott a demokratizálási folyamatba, miközben a szovjet megszállás sorsdöntő pillanataiban is demokratikus álláspontot foglalt el és megőrizte lojalitását Csehszlovákiával szemben.

Ugyanakkor több nemzetiségi követelés nem csupán a lengyelek számára nyának – Csehországban, illetve a těšíni régióban és Észak-Morvaországban tapasztalt – csökkenése miatt nem volt sikeres, hanem a nemzeti közömbösség és a lengyel etnikum jelentős számú képviselőjénél tapasztalt nagyfokú asszimiláció is közrejátszott. Ez a jelenség számottevő mértékben meggyengítette a lengyel kisebbségi vezetők legitimitását. Szlovákiával, illetve a szlovákiai magyar és ukrán kisebbségekkel összevetve azonban Csehországban a lényegesen gyéresebb képviselet ellenére is sikerült létrehozni a nemzeti bizottságok nemzetiségi kommisszióit.

Jegyzetek

1. Részletesebben lásd Kamiński, Marek Kazimierz: *Polsko-czechosłowackie stosunki polityczne 1945 – 1948*. Warszawa, PWN, 1990, 205–207. p.; Siwek, Tadeusz a kol.: *Polská národní menšina v Československu 1945 – 1954*. Praha, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2001, 28–29. p.
2. Kamiński: i. m. 233. p.
3. Siwek, Tadeusz: Demografická charakteristika Poláků v České republice. In Kadłubiec, Karol Daniel a kol.: *Polská národní menšina na Těšínsku v České republice*. Ostrava, Filozofická fakulta Ostravské univerzity, 1997, 48–49. p.; Krumniklowa, Łada: *Polski los. Karta*, 2007/53, 37. p.
4. Lásd pl. Rychlik, Tadeusz: O śpiew związany z rzeczywistością. *Głos Ludu*, 1968. 7. 11., 3. p.; Śpiew rzeczywisty czy łabędzi? *Głos Ludu*, 1968. 8. 1., 3. p.

5. Hernová, Šárka: Fakta a čísla o polské menšině v ČSSR. *Karvinské noviny*, 1968. 8. 7.
6. Szopa, Franciszek: Perspektywy naszego szkolnictwa 1. *Głos Ludu*, 1969. 3. 15., 3. p.
7. Szopa, Franciszek: Perspektywy naszego szkolnictwa 2. *Głos Ludu*, 1969. 3. 18., 3. p.
8. Macura, Józef: Szkolnictwo polskie. *Głos Ludu*, 1968. 5. 14., 1. p.
9. Szopa, Franciszek: Perspektywy naszego szkolnictwa 3. *Głos Ludu*, 1969. 3. 20., 3. p.
10. Szopa, Franciszek: Szkolnictwo polskie. *Głos Ludu*, 1968. 5. 21., 1. p.
11. Rusnok, Jan: Zanim wejda w życie. *Zwrot*, 1970/2, 2–3. p.
12. Hernová, Šárka: Głosy Polaków. *Głos Ludu*, 1968. 8. 3., 3. p.
13. Hernová, Šárka: Głosy Polaków. *Głos Ludu*, 1968. 8. 10., 3. p.
14. Jasiczek, Henryk: Prawda musí być nieodłącznym atrybutem prawa. *Głos Ludu*, 1968. 3. 19, 1–3. p.
15. Krumnikłowa, Łada: Maleńka prośba. *Głos Ludu*, 1968. 3. 21., 2. p.
16. Kantor, Emil: Spór komunistów o komunistę. *Głos Ludu*, 1968. 4. 6., 3. p.
17. Raszyk, Józef: Jednoczenie czy likwidacja. *Głos Ludu*, 1968. 3. 28., 2. p.
18. Hawierzowskie postulaty. *Głos Ludu*, 1968. 4. 9., 1. p.; Z prof. W. Jońkiem, przewodniczącym SMP. *Głos Ludu*, 1968. 4. 27., 3. p.
19. Nad ankietą narodowościową. Gdzie rozpocząć? *Głos Ludu*, 1968. 10. 31., 2. p.
20. Powiedzieli. *Zwrot*, 1968/5, 8. p.
21. Gaudyn, Janusz: Przyszłość zależy od nas. *Głos Ludu*, 1968. 5. 4., 1–2. p.
22. Polacy w Hawierzowie. *Głos Ludu*, 1968. 7. 25., 2. p.
23. Chrząszcz, Tadeusz: Front Narodowy i PZKO. *Głos Ludu*, 1968. 6. 25., 3. p.
24. Zahradnik, Stanisław: O naszych sprawach. *Głos Ludu*, 1968. 4. 27., 2. p.
25. A kétnaponta megjelenő *Głos Ludu* a CSKP Észak-morvaországi Kerületi Bizottsága adta ki lengyel nyelven, a szerkesztőség székhelye Ostravában volt.
26. Mamoń, Stefan: Nie przeciw czemuś, ale o coś. *Głos Ludu*, 1968. 2. 29., 1–2. p.
27. Jasiczek, Henryk – Rusnok, Jan: Przerwywamy milczenie. *Zwrot*, 1968/4, 31. p.
28. Partyjne kontrasty: Stare i nowe. *Głos Ludu*, 1968. 3. 19., 1–3. p.
29. Fajkus, Marian: Przed X Zjazdem PZKO. *Głos Ludu*, 1968. 3. 26., 1–2. p.
30. Krumnikłowa, Łada: Uczulenie narodowościowe. *Głos Ludu*, 1968. 3. 14. 1–2. p.
31. Prudel, Oldřich: Jedyny błąd miał przekreślić więcej niż całe życie. *Głos Ludu*, 1968. 3. 23.
32. Kantor, Emil: Spór komunistów o komunistę. *Głos Ludu*, 1968. 4. 6., 3. p.
33. Zahradnik, Stanisław: Masowe egzekucje na Śląsku Cieszyńskim. *Zwrot*, 1968/6, 22. p.
34. Hawierzowskie postulaty. *Głos Ludu*, 1968. 4. 9., 1. p.
35. Krumnikłowa, Łada: Nawrót do logiki. *Głos Ludu*, 1968. 3. 26.
36. Mamoń, Stefan: W Hawierzowie szła dobra karta. *Głos Ludu*, 1968. 5. 18.
37. Fajkus, Marian: Przed X Zjazdem PZKO. *Głos Ludu*, 1968. 3. 26., 1–2. p.
38. Krumnikłowa, Łada: Otwarte słowa do przyjaciół. *Zwrot*, 1968/8, 4–5. p.
39. Stanovisko Plenum ZG PZKO do Towarzysza Aleksandra Dubčeka, I Sekretarza KC KPC w Pradze, 28. 3. 1968. *Głos Ludu*, 1968. 3. 28.
40. Pyszko, Gustaw: O niektórych problemach pracy partyjnej. *Głos Ludu*, 1968. 3. 21., 1., 3. p.
41. Szymik, Jan: Obywatele domagają się powiatu czeskocieszyńskiego. *Głos Ludu*, 1968. 3. 30., 2. p.
42. Mamoń, Stefan: Co tu jeszcze rozbić. *Głos Ludu*, 1968. 4. 4., 1–2. p.
43. 1968 maj 10, Katowice. Notatka służbowa Szefa Wywiadu II 4 GB WOP na temat sytuacji w CSRS, położenia i zachowań mniejszości polskiej na Zaolziu, „Wiecu przyjaźni polsko-czechosłowackiej” i ruchach wojsk sowieckich po polskiej stronie granicy. In Nowak, Krzysztof (ed.): „Podhale” na Zaolziu. *Służba Bezpieczeństwa wobec zaolziańskiej „Praskiej Wiosny”. Wybór dokumentów z lat 1968–1968. Acta historica Silesiae Superi-*

- oris, T. XVII. Cieszyn, Polskie Towarzystwo Historyczne, Oddział w Cieszynie, 2005, 17. p.
44. Warzechówna, Anna: Obrażono nas w Hawierzowie. *Głos Ludu*, 1968. 4. 4., 3. p.
  45. Krumnikłowa, Łada: Mówienie po polsku wzbronione? *Głos Ludu*, 1968. 4. 13., 1. p.
  46. Odpověď k rezoluci PZKO. *Karvinské noviny*, 1968. 4. 24., 2. p.
  47. K ohlasům na rezoluci PZKO. *Karvinské noviny*, 1968. 5. 1., 3. p.
  48. Na jaké pozici stojíte? *Karvinské noviny*, 1968. 5. 1., 3. p.
  49. Jasiczek, Henryk: Takie to trudne i takie proste. *Głos Ludu*, 1968. 8. 10., 3. p.
  50. Regionális napilap, melynek kiadója a CSKP Észak-Morva Kerületi Bizottsága volt Ostravában.
  51. Stanovisko pléna OV KSČ k národnostní problematice. *Karvinské noviny*, 1968. 5. 8.
  52. Fajkus, Marian: Przed X Zjazdem PZKO. *Głos Ludu*, 1968. 3. 26., 1–2. p.
  53. Krumnikłowa, Łada: Nowy model PZKO. *Głos Ludu*, 1968. 4. 20., 3. p.
  54. Akčný program KSČ. *Pravda*, 1968. 4. 10.
  55. Zahradnik, Stanisław: O naszych sprawach. *Głos Ludu*, 1968. 4. 27., 2. p.
  56. Uchwała X Zjazdu PZKO. *Głos Ludu*, 1968. 5. 7., 2. p.
  57. Wierzgoń, Józef: Czesi, Słowacy, Polacy w jednym szyku. *Głos Ludu*, 1968. 5. 2., 1–2. p.
  58. Krumnikłowa, Łada: W Czeskim Cieszynie o sprawach narodowościowych. *Głos Ludu*, 18. 5. 1968, s. 1; O czym głośno myślimy. *Zwrot*, 1968/4, 9. p.
  59. Mamoń, Stefan: W Hawierzowie szła dobra karta. *Głos Ludu*, 1968. 5. 18., 3. p.
  60. List otwarty do czeskich i słowackich przyjaciół. *Głos Ludu*, 1968. 5. 25., 1. p.
  61. Krumnikłowa, Łada: Postulaty polskiego szkolnictwa na dobrej drodze. *Głos Ludu*, 1968. 6. 8., 2. p.
  62. Jasiczek, Henryk: Takie to trudne i takie proste. *Głos Ludu*, 1968. 8. 10., 3. p.
  63. Rusnok, Jan: O pracach komisji narodowościowych. *Głos Ludu*, 1968. 8. 13., 2. p.
  64. Polak, Karol: Dla rehabilitacji ŚLąSKA. *Głos Ludu*, 1968. 5. 14., 1. p.
  65. Krumnikłowa, Łada: Na aktualny temat. Nasza rozmowa z T. Chrzęszczem, sekretarzem ZG PZKO. *Głos Ludu*, 1968. 5. 25., 1. p.
  66. Hawierzowskie postulaty. *Głos Ludu*, 1968. 4. 9., 1. p.
  67. Milerski, Władysław: Autonomia demokratyczna. *Głos Ludu*, 1968. 4. 6., 1. p.
  68. *Učiteľské noviny*, 1968. 5. 9.
  69. Rusnok, Jan: O Węgrach i Ukraińcach w CSRS. *Głos Ludu*, 1968. 6. 6., 2. p.
  70. Węgier, Polak, to dwa bratanki... *Głos Ludu*, 1968. 7. 11., 3. p.
  71. Malura, Mirosław: O naszych narodach i grupach narodowościowych. *Głos Ludu*, 1968. 8. 1., 2. p.
  72. Krumnikłowa, Łada: O problemach narodowościowych. *Głos Ludu*, 1968. 8. 15., 15. p.
  73. Wspólna deklaracja węgiersko-ukraińsko-polska. O pełne równouprawnienie. *Głos Ludu*, 1968. 8. 17., 1. p.
  74. Mniejszości narodowe razem. *Głos Ludu*, 1968. 8. 17., 1. p.
  75. Milerski, Władysław: Szwajcaria i jej języki. *Głos Ludu*, 1968. 7. 27., 3. p.
  76. Sikora, Władysław: Młodzież rozpoczyna znowu. Przyczynek do historii SMP. *Głos Ludu*, 1968. 4. 25., 2. p.
  77. Raszyk, Józef: Jednoczenie czy likwidacja. *Głos Ludu*, 1968. 3. 28., 2. p.
  78. Popieramy myśl wznowienia SMP. *Głos Ludu*, 1968. 4. 17., 1. p.
  79. ZG PZKO poczynił kroki. *Głos Ludu*, 1968. 4. 18., 1. p.; SMP istnieje. *Głos Ludu*, 1968. 4. 20.
  80. Konkretne załatwienie. *Głos Ludu*, 1968. 4. 23., 1. p.
  81. Młody zjazd. *Głos Ludu*, 1968. 6. 25., 1. p.
  82. Sikora, Władysław: SMP w stolicy. *Zwrot*, 1969/1, 5–6. p.
  83. Szymik, Jan: Walne zebrania SMP. *Głos Ludu*, 1969. 2. 15., 5. p.
  84. Przeczek, Wilhelm: żmudne usiłowania. *Głos Ludu*, 1969. 3. 4., 3. p.

85. Klub młodych czy SMP. *Głos Ludu*, 1969. 3. 8., 3. p.
86. Josiek, Władysław: Perspektywa SMP. *Głos Ludu*, 1969. 10. 18.
87. Rusnok, Jan: Zanim wejda w życie. *Zwrot*, 1970/2, 2–3. p.
88. Z plenum ZG SMP. *Głos Ludu*, 1970. 4. 2., 3. p.
89. Przeczek, Gustaw: Jaką wybierzemy drogę?... *Głos Ludu*, 1968. 5. 14., 2. p.
90. Raszyk, Józef: Rehabilitacja sportu. *Głos Ludu*, 1968. 4. 27., 1. p.
91. Josiek, Władysław: Společenské organizace a instituce. In Kadłubiec, Karol Daniel a kol.: i. m. 161. p.
92. Przeciwno pogwałceniu praw. *Głos Ludu*, 1968. 8. 22., 1. p.
93. *Głos Ludu*, 1968. 8. 22.
94. 1968 wrzesień 8, Katowice. Informacja SB KWMO o referacie sekretarza KO KPCz Evže-na Morkesa na temat zaolziańskich Polaków wygłoszonym 6 IX 1968 na konferencji KPCz w Czeskim Cieszynie. In Nowak, Krzysztof (ed.): i. m. 23–25. p.
95. Rusnok, Jan: Bądźmy silni naszą jednością i pracą. Przemówienie J. Rusnoka na zebraniu grupy partyjnej ZG PZKO. *Głos Ludu*, 1968. 9. 21., 2., 3. p.
96. Nowak, Krzysztof (ed.): i. m. 23–29. Az említett jelentéseket a Polgári Milícia járási parancsnokságain (Milicja Obywatelska, a továbbiakban: MO) gyűjtötték egybe, onnan küldték tovább a milícia kerületi parancsnokságaira. A kerületi parancsnokságokon születtek meg a döntések az egész akció megtervezéséről a „Podhale” operáció keretében. Ezek a kerületi parancsnokságok biztosították a kapcsolatot a központi parancsnoksággal a varsói belügyminisztériumban, valamint a Lengyel Egyesült Munkáspárt járási és kerületi szerveivel. Lásd Nowak, Krzysztof: Wstęp. In: Nowak, Krzysztof (ed.): i. m. 3. p.
97. 1968 wrzesień 11, Cieszyn – Szyfrogram SB KPMO do SB KWMO z opisaniami na temat środowiska zaolziańskich dziennikarzy i działaczy kulturalnych. In Nowak, Krzysztof (ed.): i. m. 28. p.
98. Chrząszcz, Tadeusz: Przed ustawą o narodowościach. *Głos Ludu*, 1968. 10. 24., 1, 2. p.
99. Nad ankietą narodowościową. Gdzie rozpoczynać? *Głos Ludu*, 1968. 10. 31., 2. p.
100. O prawa polskiej grupy narodowej. Komunikat z zebrania Prezydium ZG PZKO. *Głos Ludu*, 1968. 12. 7.
101. Rusnok, Jan: Delegacja PZKO w Pradze. *Głos Ludu*, 1969. 2. 9., 1. p.
102. Rusnok, Jan: Program nie tylko dla nas. Rozpoczęcie prac nad ustawodawstwem narodowościowym CSR. *Głos Ludu*, 1969. 7. 12.
103. Sprawy narodowościowe na warsztacie. *Głos Ludu*, 1969. 7. 10., 3. p.
104. Macura, Józef: Nasze sprawy w parlamencie. *Głos Ludu*, 1969. 7. 1., 1. p.
105. Równy krok naukowców czeskich i polskich. *Głos Ludu*, 1970. 10. 29., 2. p.
106. Nareszcie! *Głos Ludu*, 1969. 2. 1., 1. p.
107. Zahradnik, Stanisław: Zła wola czy ignorancja? *Głos Ludu*, 1969. 2. 8., 2. p.
108. Polak, Karol: Bedzie gimnazjum w Orłowej? *Głos Ludu*, 1969. 4. 5., 2. p.
109. Sikora, Jan: Jak dalej? *Głos Ludu*, 1969. 2. 20., 2. p.
110. Krumnikłowa, Łada: Wielkie dyskusje o polskich sprawach. *Głos Ludu*, 1969. 4. 19., 2, 3. p.
111. Ocena pracy i perspektywy. *Głos Ludu*, 1969. 10. 21., 1, 3. p.
112. 1968 grudzień 31, Ostrawa. Pismo Konsulatu Generalnego PRL w Morawskiej Ostrawie do Departamentu Konsularnego MSZ w Warszawie z charakterystyką działaczy zaolziańskich w celu podjęcia wobec nich określonych retorsji Polsce. In Nowak, Krzysztof (ed.): i. m. 33-37. p.
113. Rusnok, Jan: Walczymy i będziemy walczyć. *Głos Ludu*, 1969. 2. 11., 1., 2. p.
114. Mamoń, Stefan: Proponujemy dialog. *Głos Ludu*, 1969. 2. 20., 2. p.; 1969. 2. 22., 2. p.
115. Optymistycznie, pozytywnie. *Głos Ludu*, 1969. 7. 1., 1. p.

116. Chrząszcz, Tadeusz: Zadania przyszłych dni. *Zwrot*, 1969/11, 1–3. p.
117. Rusnok, Jan: O właściwą treść naszej pracy. *Zwrot*, 1969/10, 1–3. p.
118. Sembol, Ernest: Do siego roku. *Zwrot*, 1970/1, 2–3. p.
119. Jedność w działaniu i oddziaływaniu. Dwudniowe plenarne posiedzenie Komitetu Okręgowego KPC. *Głos Ludu*, 1969. 10. 4., 1. p.
120. Zahradnik, Stanisław: Nástin historického vývoje. In Kadlubiec, Karol Daniel a kol.: i. m. 32. p.
121. Zarządzenia kadrowe w związku z oceną linii politycznej Głosu Ludu za okres 1968-69. *Głos Ludu*, 1968. 8. 23.
122. Stanowisko Rady Redakcyjnej Głosu Ludu. *Głos Ludu*, 1969. 8. 30., 1. p.
123. Komunikat z plenum ZG PZKO. *Głos Ludu*, 1969. 10. 11., 1. p.
124. Nie wszystko było pozytywne. Z narad obwodowych kół PZKO. *Głos Ludu*, 1969. 11. 1., 1, 5. p.
125. Dlaczego musieli odejść? *Głos Ludu*, 22. 11. 1969. 11. 22., 3. p.
126. PZKO przed ważnymi zadaniami. *Głos Ludu*, 1970. 4. 7., 1. p.
127. Stabilizacja i konsolidacja w PZKO. *Głos Ludu*, 1970. 5. 16., 5. p.
128. Suchanek, Eugeniusz: Z myślą o jutrze. *Zwrot*, 1970/7, 3–4. p.

(Fordította A. Szabó László)

JURAJ MARUŠIAK

THE POLISH MINORITY IN CZECHOSLOVAKIA BETWEEN 1968 AND 1970

Similarly to the past the communistic normalisation regime after 1969 made efforts to restrict minority policy to the territory of culture and education. Therefore the majority of goals defined by the Polish minority representatives of the Czech Teschen territory were not fulfilled. On the other hand the initiatives in 1968 brought a new form to the nationality policy of Czechoslovakia. Besides the fact that the minority rights were codified in the constitution, this period was characterized by the intensive activity of minority leaders. In the history of Czechoslovakia the national minorities presented themselves together in the summer of 1968, while the mutual efforts can be considered to be successful from several aspects. At the same time they worked out the seeds of the plan of minority government, that was not a model of a local government, but it integrated the several state and civil minority institutions.

The Teschen events prove that in the minority policy the memories of the past play a large role. It is the issue on the history - emancipation efforts of the Polish minority - that proves the important role of historical memory in the politics.